

ЗАТВЕРДЖЕНО

**Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н**

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра бухгалтерського обліку і аудиту

Допускається до захисту

Завідувач кафедри _____ доц. В.А. Кулик
«___» листопада 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

**на тему: «Бухгалтерський облік та контроль в управлінні ризиками
підприємства»**

(за матеріалами ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»,
м. Верхньодніпровськ)

зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

за освітньою програмою «Облік і аудит»

ступеня «магістр»

Виконавець роботи Огороднікова Марина Сергіївна

_____ 26.11.2019 р.

Науковий керівник к.е.н., доцент Карпенко Євгенія Анатоліївна

_____ 26.11. 2019 р.

Полтава – 2019

ЗМІСТ

Вступ	
Розділ 1. Теоретико-методичні основи процесу управління ризиками на підприємстві	
1.1. Сутність ризику як економічної категорії, причини його виникнення та підходи щодо класифікації.....	
1.2. Сутність та особливості ризик-орієнтованого підходу до управління	
1.3. Характеристика фінансово-господарської діяльності та організації обліку у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» ..	
Розділ 2. Бухгалтерський облік як інструмент управління ризиками ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»	
2.1. Вплив ризик-орієнтованого підходу до управління на організацію бухгалтерського обліку	
2.2. Первинне спостереження та оцінка ризиків господарської діяльності в бухгалтерському обліку	
2.3. Облікове відображення та звітність щодо ризиків господарської діяльності.....	
Розділ 3. Внутрішній контроль в управлінні ризиками ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»	
3.1. Роль та місце контролю в процесі управління ризиками	
3.2. Організація внутрішнього контролю ризиків підприємницької діяльності.....	
3.3. Комплексна оцінка внутрішніх ризиків ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», шляхи зниження впливу ризиків на його діяльність	
Висновки	
Список використаних інформаційних джерел	
Додатки	

ВСТУП

В умовах перманентності кризових явищ в економіці, посилення конкурентної боротьби, розвитку інформаційних технологій та процесів реструктуризації підприємств у зв'язку з глобалізаційними процесами, збільшенням кількості фактів втрати інформації та зниження конкурентоспроможності, удосконалення технологій виробництва зростає роль невизначеності і пов'язаних з нею ризиків у процесі управління господарською діяльністю.

Ефективне управління ризиками дозволить не лише оптимізувати фінансові результати діяльності, генерувати прибуток, але й збільшити вартість активів підприємства шляхом мінімізації небажаних втрат. У зв'язку з цим спостерігається підвищений інтерес науковців та практиків до проблем управління в умовах існування ризиків в господарській діяльності, розв'язання яких передбачає розробку моделей і методів управління, які б ґрунтувалися на управлінні ризиками. Інформаційним підґрунтям для цього стає, зокрема, бухгалтерський облік та контроль.

Проблеми теорії, методології та організації обліку і внутрішнього контролю господарської діяльності в умовах підвищеного ризику досліджували такі вчені: Бернстайн Л.А., Є.А. Карпенко, Краснокутська Н.С., Кузьмінський А.М., В.А. Кулик, П.О. Куцик, О.А. Лаговська, К.О. Назарова, Мельник А.В., В.В. Сопко, М.В. Якименко, В. О. Шевчук та ін.

Не применшуючи внесок вчених у розвиток теоретико-методичних положень бухгалтерського обліку та контролю господарської діяльності, зважаючи на особливості функціонування системи ризик-орієнтованого управління та оцінюючи її вплив на формування облікової інформації, можна виділити ряд проблемних питань теоретичного і практичного характеру, які залишаються невирішеними та актуалізують обрану тематику дослідження.

Зокрема, необхідним є формування комплексного обліково-аналітичного забезпечення управління в умовах ризик-орієнтованого управління через

розробку механізму оцінки впливу господарських ризиків на фінансові результати суб'єкта господарювання, удосконалення інформаційної моделі бухгалтерського обліку з урахуванням впливу на неї господарських ризиків, а також удосконалення методичного підходу щодо контролю в умовах підвищеного ризику.

Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення організації та методики бухгалтерського обліку і контролю в умовах ризик-орієнтованого управління.

Для досягнення поставленої мети визначено та вирішено такі завдання:

- з'ясувати сутність ризику як економічної категорії, причини його виникнення та систематизувати існуючі підходи щодо класифікації ризиків;

- ідентифікувати сутнісні характеристики ризик-орієнтованого підходу до управління;

- охарактеризувати фінансово-господарську діяльність ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» та визначити вплив ризикоутворюючих факторів на бухгалтерський облік;

- виявити особливості організації бухгалтерського обліку та формування облікової політики в умовах ризик-орієнтованого підходу до управління;

- дослідити порядок первинного спостереження та оцінки ризиків господарської діяльності в бухгалтерському обліку;

- дослідити порядок облікового відображення та формування внутрішньої звітності щодо ризиків господарської діяльності;

- визначити роль та місце контролю в процесі управління ризиками;

- визначити систему заходів з організації та проведення внутрішнього контролю ризиків підприємницької діяльності;

Розробити порядок комплексної оцінки внутрішніх ризиків як складової внутрішнього контролю та визначити шляхи їх зниження.

Об'єктом дослідження є процеси обліку і контролю в умовах ризику.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних, організаційних і практичних аспектів обліку та контролю, які відбуваються в

умовах підвищеного ризику.

Суб'єктом дослідження є ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод».

В процесі розв'язання поставлених завдань в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Бібліографічний, історичний та логічний методи використані для дослідження теоретичних основ ризик-орієнтованого підходу до управління, напрацювань науковців у сфері бухгалтерського обліку та контролю, підходів до визначення внутрішнього контролю як системи та ідентифікації його об'єкта, а також генезису поглядів науковців на сутність ризиків і їх роль в діяльності підприємств. При вивченні особливостей нормативно-правового забезпечення та регулювання бухгалтерського обліку і контролю при ризик-орієнтованому управлінні використано системний підхід та методи групування й порівняння. За допомогою методів причинно-наслідкового зв'язку та формалізації, аналізу та синтезу здійснено оцінку рівня підприємницьких ризиків і встановлено їх вплив на організацію обліку та контролю. Інформаційну модель бухгалтерського обліку та контролю в умовах підвищеного ризику побудовано за допомогою використання прийому моделювання. Графічний метод застосовано для наочного представлення результатів досліджень.

Інформаційною базою дослідження є наукові джерела (монографії, статті, матеріали, тези виступів на конференціях та семінарах, присвячених проблемам ризик-орієнтованого підходу до управління, бухгалтерського обліку та контролю); міжнародні та вітчизняні нормативні документи; документи методичного та довідкового характеру з бухгалтерського обліку та контролю, дані бухгалтерської звітності суб'єктів господарювання, Інтернет-ресурси, статистичні видання та видання міжнародних професійних організацій, практичні матеріали ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод».

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій із удосконалення системи обліку і контролю ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний

завод» при ризик-орієнтованому підході до управління.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій і пропозицій, спрямованих на вдосконалення системи обліку і контролю, впровадження яких сприятиме формуванню якісного інформаційного забезпечення ризик-орієнтованого підходу до управління у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1.1. Сутність ризику як економічної категорії, причини його виникнення та підходи щодо класифікації

Проведення підприємницької діяльності завжди перебуває під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Урахування цих чинників у процесі прийняття управлінських рішень знижує ймовірність недоотримання (втрати) доходу чи прибутку, виникнення кризової ситуації чи банкрутства підприємства. Характеризуючи чинники, які можуть мати негативний вплив на діяльність підприємства, науковці використовують такі терміни як «ризик» та «загроза». Попри численні дослідження ще й сьогодні не існує чіткого визначення цих понять.

У літературі, де розглядають питання управління ризиками, термін «загроза» використовують для трактування суті ризиків. Праці, присвячені проблемам підвищення економічної безпеки суб'єктів господарювання, містять термін «ризик» як синонім чи доповнення до категорії «загроза».

Класифікуючи ризики та загрози, науковці виділяють практично однакові ознаки. Одне й те ж явище, дію або чинник у працях щодо дослідження ризиків відносять до певної класифікаційної групи ризиків, а в публікаціях щодо економічної безпеки суб'єктів господарювання їх характеризують як певний вид загроз (Додаток А).

Все це істотно ускладнює діагностику негативних впливів на діяльність підприємства та урахування їх у процесі прийняття управлінських рішень.

Відсутність єдиних поглядів на трактування понять «ризик» та «загроза» зумовлює необхідність їхнього уточнення.

Термін «ризик» у різних мовах означає близькі поняття: грецькі слова «rísikon», «rídza» у перекладі означають скеля; в італійській мові rísiko –

небезпека, загроза і *risicare* – лавірувати між скелями; у французькій *risque* – обминати стрімчак, скелю.

Як зазначають В. Вітлінський та Г. Великоіваненко, зв'язок цих перекладів зі словом «скеля» є не випадковим, бо зіткнення з прибережною скелею у мореплавців вважалося найбільшою небезпекою [10, с.7].

Отже, слово «ризик» у багатьох європейських мовах інтерпретується як відчуття небезпеки та загрози. Китайський вираз ризику «WEI – Л» поєднує два слова: «WEI» – нещастя та «Л» – шанс. Ієрогліфічний знак китайського «WEI» майже повністю відповідає значенню японського «KI» з виразу «KI-КЕН» – «випадок, шанс». І китайський, і японський ієрогліфічні знаки мають семантичне насичення «ризик» [3, с.252-253].

Така різноманітність у підходах до трактування ризику представлена в економіці двома теоріями ризику: класичною та неокласичною.

До авторів класичної теорії ризику, згідно якої ризик є чинником формування лише частини прибутків, і розглядається як імовірність збитків і втрат від прийнятого рішення та стратегії діяльності, відносять Дж. Міля та І. Сеньйора. Характерною особливістю класичної теорії вважають неврахування чинника задоволення від ризику. Дж. Кейнс, А. Пігу та А. Маршал поклали початок розвитку неокласичної теорії ризику, яка розглядає ризик як імовірність відхилення від поставленої мети [21, с.66]. Підходи окремих науковців до визначення поняття «ризик», систематизовані відповідно до їхньої належності до однієї з двох теорій (класичної або неокласичної), наведено в табл.А.5. Відмітимо, що цей поділ є умовним і базується на критерії «песимізму/оптимізму» сприйняття ризику різними авторами.

В. Андрійчук та Л. Бауер [1, с.238-239] схиляються до класичної (песимістичної) точки зору, що ризик – це ймовірність небажаних подій та їхні наслідки. Тобто ризик вони характеризують як випадкову подію, яка може спричинити збитки чи втрати. Автори також підкреслюють, що наслідки ризикових рішень залежать від дій менеджерів та від подій, які можуть статися, і які менеджер не контролює.

Прихильники неокласичної (оптимістичної) теорії ризику [5, 19] стверджують, що ризик – це можливість або загроза відхилення результатів конкретних рішень чи дій від очікуваних. Тобто, в цьому підході мова йде не лише про негативний результат дії ризику (виникнення загрози зменшення фактичних доходів порівняно з очікуваними), але й про позитивний його вплив (можливість збільшення фактичних доходів порівняно з очікуваними).

В. Вітлінський та Г. Великоіваненко зазначають, що передумовами економічних ризиків є невизначеність, конфліктність та альтернативність економічних ситуацій [10, с.56].

Аналіз визначення, наведеного цими науковцями, дає підстави стверджувати, що ризик виникає у випадках управління, прийняття рішень, оцінювання в умовах невизначеності, конфліктності, і такі дії можуть спричинити загрози для підприємства або ж у результаті таких дій не будуть використані всі наявні можливості.

Вітчизняна законодавча база не містить однозначного визначення економічної категорії «ризик». Так, Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» визначає ризик як «...ступінь ймовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території об'єкта підвищеної небезпеки і/або за його межами» [72]. Як бачимо, в даному Законі категорія «ризик» розглядається лише у контексті діяльності тих суб'єктів господарювання, у власності або користуванні яких знаходяться об'єкти підвищеної небезпеки.

В свою чергу, в Законі України «Про страхування» [74] обґрунтовується сутність ризику в контексті страхової діяльності.

В Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [66] наводяться трактування окремих видів фінансових ризиків, однак лише в контексті ймовірності збитків, зумовлених діяльністю в даній сфері.

Загалом, всі ці визначення є вузькоспеціалізованими та ототожнюють ризик виключно із можливістю втрат.

Досліджуючи сутність ризиків, слід наголосити, що ризикові рішення обтяжені не лише можливими загрозами, а й невикористаними можливостями. Під невикористаними (втраченими) можливостями розуміють відмову від дії, рішення, що можуть забезпечити додатковий дохід. Відмова від реалізації ризикового рішення (або вибір альтернативного варіанта з нижчим рівнем ризику, але і з нижчими економічними результатами) у такому випадку пов'язана з низьким рівнем схильності до ризику особи, що його приймає.

У роботі [7] автори виділяють чисті та фінансові ризики. Вони зазначають, що «наслідками чистих ризиків можуть бути лише збитки. До них можна віднести майнові, виробничі, транспортні, екологічні та інші ризики. Фінансові (спекулятивні) ризики можуть призвести як до збитків, так і спричинити додатковий виграш». Виходячи з цього, можна стверджувати, що саме чисті ризики однозначно спричиняють загрози для підприємства, а фінансові ризики не варто ототожнювати з загрозами, оскільки вони можуть мати як позитивний, так і негативний результат, тобто лише за певних обставин (у разі реалізації негативного сценарію) вони можуть стати джерелом загроз.

У монографії Долженков, Жуковська та Головченко [20, с. 57] зазначено, що ризики присутні на кожному підприємстві не залежно від того, чи його діяльність відповідає чинному законодавству, а загрози передбачають недотримання певних правил та законів. Ці автори також наголошують на протиправному характері загроз.

Водночас В. Лук'янова [37, с.35-36] зазначає, що з точки зору права «ризик починається там, де закінчується відповідальність за угодою чи на інших підставах».

На її думку, економічний ризик з правової точки зору можна розглядати як:

- 1) особливий випадок цивільної та правової відповідальності, компетенції, правомочності прийняття рішень;
- 2) питання відшкодування збитків, накладання обов'язкових санкцій за виконання директив вищих організацій;

3) дії, що суперечать суспільним інтересам. Таким чином, правомірність ризику автор пропонує обґрунтовувати за такими критеріями: законодавство, юридичне право, морально-етичні норми.

Взаємозв'язки між різними чинниками, що можуть зумовити негативний вплив на діяльність підприємства, які відображено в науковій літературі, узагальнено в табл.А.6.

Ураховуючи проведені дослідження, вважаємо доцільним виділяти серед низки чинників впливу на підприємство насамперед ризик як невід'ємний елемент підприємницької діяльності. Отже ризик підприємства – це ймовірність відхилення від поставленої мети у вигляді програшу чи виграшу.

На нашу думку під загрозою слід розуміти ризик з найвищим рівнем, наслідком реалізації якого є істотні втрати, що перешкоджають досягненню поставлених цілей, зумовлюють кризу або банкрутство підприємства.

Всі решта понять (небезпека, виклик, попередження) характеризують рівень ризику або ж вірогідність його настання. Особливості розмежування ризиків і загроз за ознаками щодо умов виникнення, результативності та ролі у розвитку підприємства узагальнені у додатку А.4

На нашу думку, ризик як економічна категорія – це прогнозна характеристика будь-якої цілеспрямованої діяльності (бездіяльності) суб'єкта господарювання, зумовлена необхідністю прийняття управлінських рішень на користь обрання альтернатив ймовірного характеру, здатних генерувати шанси попри наявність небезпек та загроз, та яка відображає можливість негативного відхилення від встановлених цілей.

Принциповими відмінностями такого розуміння сутності ризику є:

- 1) усвідомлення того, що ризик притаманний будь-якій цілеспрямованій діяльності (бездіяльності).
- 2) ідея про те, що альтернатива (можливість вибору) є завжди.
- 3) розгляд ризику в контексті досягнення конкретної цілі в дуалістичній єдності з шансом.
- 4) розмежування понять «ризик», «небезпека», «загроза»;

5) трактування ризику як прогнозової характеристики діяльності, яка відображає її майбутню спрямованість та ймовірнісний характер.

Таким чином, економічний ризик виникає внаслідок прийняття управлінських рішень на користь обрання альтернатив ймовірнісного характеру, потенційно здатних генерувати шанси досягнення бажаних цілей попри наявність різного роду небезпек та загроз. Відповідно небезпеки та загрози слід розглядати як фактори ризику і в жодному разі не ототожнювати з ним самим.

1.2. Сутність та особливості ризик-орієнтованого підходу до управління

Ризик-орієнтований підхід до управління – це підхід до побудови ризик-орієнтованої системи управління, що сприяє досягненню цілей підприємства, сутністю якого є інтегрування складових управління ризиками до системи управління підприємством.

Ризик-орієнтований підхід до управління на вітчизняних підприємствах є недостатньо розробленим. Традиційно науковці виділяють три етапи розвитку системи ризик-орієнтованого управління (додаток А.5).

Початком розвитку сучасних методик управління ризиками стало впровадження кількісного визначення ризику, яке розробили на початку 80-х років С. Каплан та Б. Гаррік [111]. На їх думку, ризик складався з трьох частин: опису ситуації, ймовірності появи цієї ситуації та її наслідків, які можуть бути різними за однієї й тієї ж ситуації.

В середині 80-х років управління ризиками почало широко обговорюватися науковцями, в наслідок чого сформувалося розуміння “процесу управління ризиками”, який тоді складався з ідентифікації ризиків, оцінки ризиків, розробки відповідей та контролю. В промисловості основою управління ризиками був економічний аналіз можливості грошових втрат та втрат часу [2, с.

15].

На початку 1990-х років ризик-орієнтоване управління в корпораціях практично ототожнювалося з поняттям “страхування”. Лише в останні роки воно стало невід’ємною частиною стратегічного та оперативного управління підприємством, а також отримало свій розвиток в якості окремого наукового дослідження. Протягом 90-х років минулого століття основою розвитку теорії управління ризиками стало впровадження інформаційних технологій, методів кооперації та управління бізнес-процесами. Змінилась концепція управління ризиками в частині більшого розуміння значимості процесу управління ризиками в господарській діяльності, а не лише кількісного виміру ризиків.

Ризик-орієнтоване управління сьогодні носить міждисциплінарний характер, що поєднує в собі досягнення у сфері математики, статистики, економічної теорії, теорії управління, бухгалтерського обліку, контролю та економічного аналізу.

Термін “управління ризиками” є процесом впливу на суб’єкт господарської діяльності, при якому забезпечується максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків, їх розумне (обґрунтоване) прийняття й зведення ступеня їхнього впливу на суб’єкт господарювання до мінімально можливих меж, а також розробка стратегії поведінки даного суб’єкта у випадку реалізації конкретних видів ризиків. З іншого боку, управління ризиками – це управлінська діяльність, спрямована на класифікацію, ідентифікацію, аналіз і оцінку, розробку шляхів захисту від ризику [68, с. 106].

На думку ж П.А. Руш “система управління ризиками – це сукупність прийомів (способів та методів) роботи персоналу підприємства, які дозволяють забезпечити позитивний фінансовий результат за наявності невизначеності в умовах діяльності, спрогнозувати настання ризикової події та вживати заходів щодо усунення або зниження його негативних наслідків. Система управління є єдиним механізмом виявлення, контролю та управління ризиком, його причинами та можливими наслідками шляхом інтегрування в процес функціонування підприємства економіко-економічного апарату, який

виконуватиме відповідні функції, що необхідні для досягнення поставлених цілей”[83].

До таких функцій можемо віднести: виявлення ризиків; оцінка та управління виявленими ризиків; моніторинг статусу ризиків; контроль ризиків; реакція на ризик, що відбувся; аналіз факторів виникнення ризику, тощо.

Вважаємо, що ризик-орієнтоване управління є єдиною системою управління ризиками на всіх рівнях підприємства, яка охоплює стратегію, процеси, людей та технології. Завдання ризик-орієнтованого управління на підприємстві полягає у виявленні причин виникнення ризиків, визначенні ризикоутворюючих факторів, оцінці ймовірності виникнення як негативних, так і позитивних наслідків та прийнятті управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію можливих втрат та максимізацію прибутку відповідно.

Сьогодні існує низка професійних організацій, які розробляють міжнародні стандарти, у сфері управління ризиками суб’єктів господарювання (Додаток Б).

В 2001 р. COSO, які є розробниками стандарту Risk Management – Integrated Framework (ERM), спільно з компанією PWC (PricewaterhouseCoopers) ініціювали проект розробки єдиних принципів управління ризиками, для того, щоб досягнути більшої ефективності в управлінні ними.

У відповідності до принципів ризик-менеджменту, сформованими COSO ефективна система ризик-орієнтованого управління повинна включати вісім основних компонентів (рис. 1.1).

Кожна зі складових системи ризик-орієнтованого управління впливає на іншу, а також їх ефективність досягатиметься виключно у їх взаємозв’язку, що й передбачає наявність самої системи. Не дивлячись на постійно зростаючу конкуренцію, зниження норми прибутковості, необхідність ефективного управління ризиками суб’єктів господарювання, на вітчизняних промислових підприємствах ризик-орієнтоване управління слабо розвинене у порівнянні з банківським та страховим сектором.

Рис. 1.1. Складові системи ризик-орієнтованого управління

Відмітимо, що не існує і не може існувати єдиний підхід до управління ризиками на підприємстві, що спричинене наявністю специфікації діяльності суб'єктів господарювання кожної окремої галузі економіки.

Наприклад, підприємства машинобудівного комплексу, зокрема і ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», можуть підпадати під вплив наступних специфічних факторів ризику:

- унікальний характер виробу (одиничне виробництво);
- інтенсивність капіталовкладень;
- інтеграція (комплексність) технічних засобів;
- мінливі форми умов та договорів;
- відповідальність за виготовлену продукцію протягом строку

гарантійного обслуговування тощо.

Досліджуючи практику управління ризиками у суб'єктів господарювання в Україні науковці роблять такі висновки:

- на практиці ідентифікації ризиків більшості компаній переважають такі технології, як дослідження бізнес-процесів з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх факторів та їх впливу на підприємство;

- моніторинг та аналіз первинної інформації, систем звітності, створення робочих груп з виявлення ризиків;

- використання технологій, в основному, орієнтованих на виявлення та діагностику виробничих та фінансових ризиків;

- кожна компанія використовує індивідуальну систему ідентифікації ризиків;

- зарубіжний досвід у сфері ідентифікації ризиків майже не використовується, практично (за виключенням банківського сектору) не використовуються методи ідентифікації ризиків відповідно до європейських та вітчизняних стандартів в сфері ризик-менеджменту;

- в системах ідентифікації ризику значну роль відіграють суб'єктивні методи" [32].

Як бачимо, на практиці здійснюється управління переважно виробничими та фінансовими ризиками, а також система управління ризиками з метою усунення негативного впливу на фінансові результати підприємства є недостатньо розвиненою.

Управління ризиками, в основному, здійснюється уповноваженою на це посадовою особою або створеним окремими структурним підрозділом на великих виробничих підприємствах та фінансових установах.

Розглянемо коротко фактори, які негативно впливають на ризик-орієнтований підхід до управління (рис. 1.2).

Як видно з рис. 1.2 фактори негативного впливу впливають з неналежного дотримання основних вимог до ризик-орієнтованого підходу до управління, які розглянуто вище.

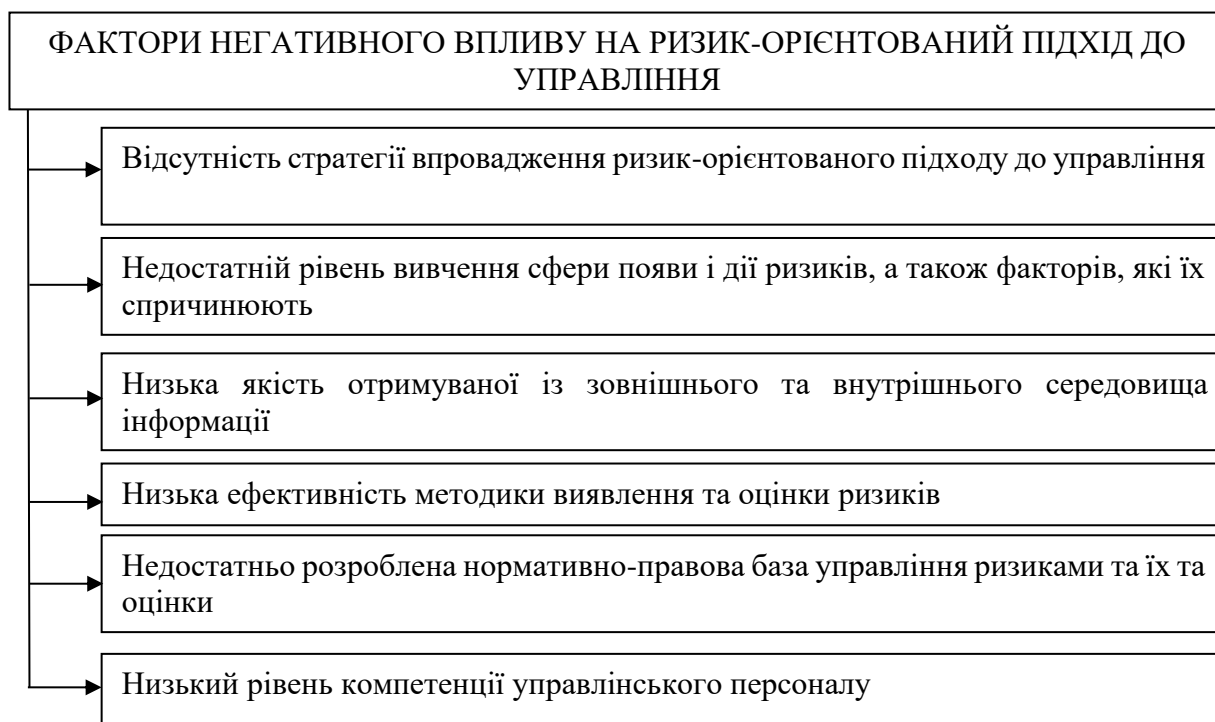

Рис. 1.2. Фактори негативного впливу на ризик-орієнтований підхід до управління

Так, перша і одна з основних вимог – відповідність цілей ризик-орієнтованого підходу до управління стратегічним та тактичним цілям суб'єкта господарювання.

Стратегічні цілі підприємства, у свою чергу, впливають на стратегію розробки системи ризик-орієнтованого управління, відсутність якої призведе до неефективної організації такої системи, в наслідок чого не забезпечуватиметься належний рівень ідентифікації та управління ризиками.

Наступний негативний фактор є наслідком попереднього, оскільки неефективне управління на основі ризик-орієнтованого підходу призводить до недостатнього рівня вивчення сфери появи та дії ризиків, а також факторів, які їх спричиняють. Це пов'язано, перш за все, з нечітко налагодженою системою комунікації між відповідальними особами та наступним фактором – низькою якістю отримуваної інформації зовнішнього та внутрішнього середовища.

За якість отримуваної інформації безпосередньо внутрішнього

середовища відповідає система бухгалтерського обліку підприємства. Отже, з цього випливає, що одним із основних завдань ефективної організації ризик-орієнтованого підходу до управління є створення оптимального інформаційного забезпечення системою бухгалтерського обліку та налагодження тісних комунікаційних зв'язків між цією системою, структурними підрозділами підприємства та ризик-менеджерами, які використовують облікову інформацію.

Інші фактори негативного впливу є наслідком розглянутих вище факторів та пов'язані, в першу чергу, з неефективно налагодженою системою ризик-орієнтованого управління.

Окремої уваги заслуговує такий фактор, як низький рівень компетенції управлінського персоналу. Як вже зазначалося вище, на жаль, сьогодні ризик-орієнтований підхід до управління в Україні знаходиться на низькому рівні, оскільки управління ризиками як окрема галузь знань з'явилась досить недавно. Тому й, відповідно, вітчизняний ринок праці сьогодні потребує фахівців, які мають достатній досвід для роботи у даній сфері.

Сучасний етап розвитку теорії та практики управління характеризується переходом від традиційної системи ризик-орієнтованого підходу до інтегрованої, яка охарактеризована у додатку В.

Марцинковський Д.А. [43] виділяє наступні особливості сучасного інтегрованого ризик-орієнтованого підходу до управління:

- 1) має зв'язок, як з негативними, так і з позитивними наслідками;
- 2) передбачає повний аналіз різноманітних умов господарювання при прийнятті рішень;
- 3) вимагає випереджаючого мислення;
- 4) потребує чіткого розподілу повноважень, необхідних для прийняття управлінських рішень;
- 5) залежить від ефективного процесу взаємодії між учасниками такого процесу;
- 6) вимагає прийняття збалансованого рішення.

Вказані особливості залежать від принципів ризик-орієнтованого підходу

до управління, до яких можна віднести: негативні та позитивні наслідки діяльності; економічний аналіз показників діяльності; робота на випередження; розподіл відповідальності та повноважень; ефективна взаємодія персоналу та підрозділів; баланс між витратами та вигодами, тощо.

Розглянемо коротку характеристику вище перерахованих принципів, а також їх вплив на організацію системи бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання (додаток Д).

Рогачов А.Ю. вважає, що вже сьогодні ризик-менеджмент є стержнем стратегічного управління підприємством та представляє процес, здійснюючи який підприємство системно аналізує ризики кожного виду діяльності з метою зниження або уникнення втрат [80].

Вважаємо, що для виявлення, усунення та мінімізації ризиків або їх наслідків на підприємстві повинна бути налагоджена цілісна система управління ризиками підприємства, яка повинна включати не окремий підрозділ, а й охоплювати усе підприємство в цілому. При такій організації усі структурні підрозділи підприємства та посадові особи (якщо не створено структурного підрозділу) повинні взаємодіяти між собою в частині виявлення та передачі на місцях сигналів щодо можливості появи ризику та, за можливості, надання пропозицій щодо їх усунення.

Найбільш ваговою в частині виявлення ризиків при цьому є інформація, яка формується на робочих місцях. В системі бухгалтерського обліку повинне створюватися інформаційне забезпечення управління ризиками – сукупність процедур зі збору, реєстрації, зберігання, обробки та передачі інформації про фактичний майновий стан підприємства та його зміни, виробничу та фінансову діяльність, а також отримані фінансові результати, їх динаміку в умовах невизначеності та ризику. Відділ бухгалтерії займає одне з ключових місць в управлінні ризиками підприємства, оскільки лише він формує інформацію про аналітичні показники підприємства, які, досить часто, і є факторами виникнення ризиків.

Враховуючи особливості ризик-орієнтованого підходу до управління

нами сформовано принципи організації бухгалтерського обліку, яким повинна відповідати система бухгалтерського обліку для забезпечення процесу управління ризиками суб'єктів господарювання (додаток Б.2). Ці принципи повинні обов'язково бути врахованими при організації системи бухгалтерського обліку, яка повинна забезпечувати весь процес ризик-орієнтованого підходу до управління. Запропоновані принципи є додатковими принципами до тих, які встановлені Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, та деякою мірою їх доповнюють.

Крім того, виконання усієї цієї сукупності принципів забезпечить виконання якісних характеристик, які висуваються чинним законодавством до облікової інформації, таких як: дохідливість та зрозумілість, доречність, достовірність, порівнюваність та зіставність, що, в свою чергу, є передумовою ефективності функціонування системи ризик-орієнтованого управління.

Особливості її побудови ризик-орієнтованого підходу до управління також суттєво залежать від фінансово-господарської діяльності та організації обліку, а також ризикоутворюючих факторів, які впливають на ефективність діяльності суб'єкта господарювання. Тому у наступному питанні приділимо увагу саме цим питанням.

1.3. Характеристика фінансово-господарської діяльності та організації обліку у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»

ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» належить до галузі машинобудування, яка є масштабним сектором промисловості України та невід'ємним елементом розвитку економічної індустрії країни. Економічне зростання держави нерозривно пов'язане з машинобудуванням, оскільки воно забезпечує усі ланки народного господарства необхідною матеріально-технічною базою, сприяє розвитку міжгалузевих зв'язків і стимулює науково-

технічний прогрес.

Дослідники виділяють шість галузей у структурі машинобудування України:

- залізничне машинобудування (в основному спрямоване на виробництво залізничних вагонів для залізничної системи);
- виробництво літаків, космічних апаратів та суден (підприємство «Антонов» забезпечує виготовлення літаків, компанія «Мотор Січ» займається виробництвом двигунів для гелікоптерів);
- автомобілебудівна промисловість (виробництво автомобілів із використанням іноземних марок та для внутрішнього ринку);
- виробництво машин і устаткування (включає в себе виробництво машин загального призначення, для сільського господарства, для обробки металів, устаткування для ядерних електростанцій);
- виробництво електричного устаткування (виробництво електромоторів, генераторів, електричних кабелів та іншого електричного обладнання);
- виробництво електронної та оптичної продукції (найменша підгалузь машинобудування України).

Одним зі слабких місць машинобудівного комплексу України є використання технологій та методів управління, які залишилися з часів адміністративної економіки. На багатьох вітчизняних машинобудівних підприємствах є недостатнім рівень ризик-менеджменту та управління економічною безпекою, що зумовлює зниження очікуваних результатів, виникнення непередбачуваних втрат, а також можливими є ситуації, коли підприємства не використовують наявні можливості щодо свого розвитку чи вдосконалення своєї діяльності.

Н. Сирочук, дослідивши діяльність основних машинобудівних підприємств України [87], зробив висновок, що на цих підприємствах втрати виникають переважно у зв'язку з реалізацією таких несприятливих подій: постачання неякісних товарів, недотримання термінів постачання, недостатній споживчий попит, збої у виробництві через зношеність обладнання, зміна

законодавства, порушення трудової дисципліни тощо.

Л. Остапенко виділяє слабкі сторони машинобудівної промисловості України, які формують загрози в контексті подолання поточних та майбутніх криз. До них автор відносить диспропорції в структурі експорту, значну ресурсо-, енерго- та трудомісткість виробництва, технологічну відсталість виробництва, високий рівень зношення основного обладнання, надмірну залежність від державної політики, неефективне використання виробничих потужностей та відсутність захисту прав інтелектуальної власності на унікальну продукцію [58].

Романенко В.А. [81] виділяє основні негативні чинники, які зумовили гальмування розвитку вітчизняного машинобудування в період трансформації економіки і продовжують спричиняти погіршення ситуації в теперішній час. До них автор відносить такі:

особливості розміщення в Україні підприємств машинобудівного комплексу колишнього СРСР;

неузгоджена політика періоду ринкових трансформацій, що призвело до посилення дезорганізації виробництва;

непродумана конверсія, яка посприяла ліквідації багатьох високотехнологічних виробництв;

недостатня увага органів управління до проблем машинобудування та дефіцит висококваліфікованих фахівців;

відсутність економічних стимулів та незахищеність внутрішнього ринку від стрімкого руху імпортової продукції.

Крім того Романенко В.А. [81] виділяє ще й такі перешкоди для розвитку машинобудівної промисловості:

переважання складальних виробництв, які базуються на готових імпортних комплектуючих;

відсутність потужних національних науково-виробничих структур, які здатні інтегруватися в міжнародні виробничі структури;

суттєві податкові навантаження на підприємства машинобудівного сектору.

З метою виявлення чинників, що гальмують розвиток вітчизняних машинобудівних підприємств, зокрема ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», проаналізуємо динаміку їхніх основних показників (додаток Е табл. Е.1).

Позитивною тенденцією розвитку машинобудування було збільшення обсягів реалізованої продукції упродовж 2001-2008 рр.

Проте в 2009 р. цей показник різко знизився, що зумовлено кризовими явищами у світовій та вітчизняній економіках у період 2008-2009 рр. Починаючи з 2010 р. спостерігається зростання обсягів реалізованої продукції, і в 2012 р. цей показник досягає рекордного значення за останні десять років.

Однак, уже в 2013 р. ситуація знову змінюється, і показники мають негативну тенденцію до зниження, що пов'язано із скороченням обсягу експорту машинобудівної продукції до Російської Федерації. Керівництво Росії вже декілька років проводить активну політику імпортозаміщення: продукцію іноземних виробників, зокрема українських системно витісняють із російського ринку. Цей процес особливо сильно набрав обертів у 2013 р., коли Україна тільки планувала підписати асоціацію з Євросоюзом [34].

Загальний обсяг експорту машинобудівного комплексу в 2013 р. становив 10,3 млрд. дол. США порівняно з 12,98 млрд. дол. США в 2012 р. Зменшення експорту зафіксовано на рівні 20,6%.

Найбільше скоротився експорт транспортного машинобудування – на 28%. Перш за все, це зумовлено суттєвим зниженням поставок вагонів та локомотивів у Російську Федерацію на 40%, від чого українські підприємства недоотримали 1,64 млрд. дол. США. Додало ваги і скорочення на 66% поставок літаків у Росію. Україна недоотримала від експорту повітряного транспорту 612 млн. дол. США [53].

У 2014 р. обсяги реалізації продовжували знижуватись, при чому найсуттєвіший спад як у кількісному, так і у вартісному вираженні зафіксовано знову ж таки у транспортному машинобудуванні, яке займає найбільшу частку в загальному обсязі виробництва машинобудівної промисловості. Обсяг

виробництва локомотивів і рухомого складу в 2014 р. зменшився на 62% порівняно з 2013 р., а порівняно з 2011 р. – більше, ніж утричі. Виробництво автомобілів за 2014 р. знизилося на 35%, автобусів – більше, як удвічі [34].

Для об'єктивного оцінювання динаміки обсягів реалізованої продукції підприємств машинобудування, починаючи з 2013 р., варто розрахувати ці показники в американській чи європейській валютах з урахуванням середньорічного курсу гривні до них.

У додатку Е табл. Е.2 наведено обсяги реалізованої продукції підприємств машинобудування України за 2001-2016 рр. у гривнях та доларах США відповідно до середньозваженого курсу Національного банку України.

Можна виділити два різких спади в обсягах реалізованої продукції підприємств машинобудування, що відбулися в 2009 р. та в 2013 р. Причиною погіршення показників у 2013 р. стала несприятлива цінова кон'юнктура на ключових для країни світових ринках і проблеми у торговельних відносинах з Росією [53].

Фахівці, досліджуючи залежність вітчизняного машинобудування від російського ринку, стверджують, що в 2012 р. більшість підгалузей експортували до Росії в середньому 30% від їхнього загального обсягу випуску [85].

У 2014 р. частка експорту продукції машинобудування до Росії залишається значною: продажі на російський ринок становили 52% від загального обсягу експорту, експорт до країн ЄС – 21%, а в країни СНД – 14%.

Щодо окремих груп товарів залежність від Росії ще суттєвіша: частка експорту продукції енергетичного і транспортного машинобудування на російський ринок у 2014 р. становила 75% і 60% відповідно [34].

У зв'язку з нестабільними політичними відносинами, які склались між Україною та Росією, вітчизняні машинобудівні виробники поступово переорієнтовуються на інші ринки збуту, обмежуючи обсяги експорту до традиційних партнерів. За підсумками 2014 р. чистий дохід від експорту до Росії знизився у 2,4 рази – до 7 млрд. дол. США. Експортери машинобудівної продукції зазнали вагомих втрат – у 2014 р. виторг зменшився на третину

порівняно з 2013 р. [81].

Для більш детального аналізу динаміки обсягів реалізації продукції машинобудівних підприємств за 2002-2016 рр. розраховано темпи зміни обсягів реалізованої продукції (додаток Е, табл. Е.3).

Варто звернути увагу на різницю між динамікою обсягів реалізованої продукції у гривнях та доларах США. Упродовж 2011-2013 рр. ланцюгові темпи зміни були практично однакові. Однак, незважаючи на збільшення обсягів реалізованої продукції у 2015-2015 рр. в гривнях, у доларах і далі спостерігається негативна тенденція.

Це пов'язано із стрімким підвищенням курсу валют та зростанням темпів інфляції. Як відомо, в Україні практично відсутні машинобудівні підприємства з повним виробничим циклом, більшість вітчизняних підприємств використовують імпортні комплектуючі, що в свою чергу сприяє підвищенню витрат виробництва і цін на продукцію у гривневому еквіваленті.

Тому, через нестабільність фіскальної та монетарної політики, зростання обсягу реалізованої продукції у гривнях ще не свідчить про нарощення потенціалу машинобудівної промисловості.

На незадовільний стан фінансово-економічної діяльності машинобудівних підприємств України вказують також показники рентабельності (додаток Е, табл. Е.4).

У 2011-2012 рр., аналогічно до динаміки обсягів реалізації продукції, спостерігається незначне підвищення рентабельності операційної діяльності машинобудівних підприємств.

У 2013 р. цей показник зменшився на 3,3 %, тобто на третину порівняно з 2012 р., і був нижчим, порівняно з 2010 р. У 2014 р. машинобудівна промисловість була збитковою, однак уже в 2015 р. рівень рентабельності операційної діяльності становив 3,4 % (залишилося збитковим виробництво електричного устаткування, рівень його збитковості становив 1,5 %).

Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств машинобудування 2016 р. зріс до 7,6 %, причому прибутковими були вже всі

галузі машинобудування.

Фінансові результати підприємств машинобудування до оподаткування за 2011-2016 рр. подано у додатку Е, табл. Е.5.

У 2010 р. майже 40 % підприємств машинобудування мала від'ємний фінансовий результат до оподаткування. Упродовж 2011-2014 рр. збитковою була в середньому третина підприємств, а в 2015 р. їхня частка зменшилася до 25,9 %. Однак загальний фінансовий результат підприємств машинобудування до оподаткування у 2014-2015 рр. був від'ємним. У 2016 р. спостерігається позитивна тенденція до збільшення фінансових результатів машинобудівної промисловості.

У 2014 р. спостерігається погіршення основних показників вітчизняного машинобудування у зв'язку з ускладненням економічної та політичної ситуації в країні. Однак під впливом санкцій та інформаційної війни окремі категорії вітчизняних та іноземних споживачів змінили своє ставлення на користь української продукції та почали нею замінювати російські аналоги, що дало можливість підприємствам машинобудування пройти кризове дно в 2014 р. та продемонструвати покращення результатів у 2016 р.

Проведений аналіз показав, що підприємства машинобудування України є дуже чутливими до кризових явищ на макроекономічному рівні, на що вказує погіршення показників у 2008-2009 рр. у зв'язку із світовою фінансово-економічною кризою та в 2014-2015 рр. внаслідок військових дій на сході України та поглиблення економічної і політичної кризи.

Одним з поширених інструментів діагностування зовнішнього середовища є STEP-аналіз, який дає можливість виявити соціальні (Social), технологічні (Technological), економічні (Economic) та політичні (Political) аспекти зовнішнього середовища, які впливають на діяльність підприємства чи галузі.

В додатку Ж, рис. Ж.1 наведено матрицю, яку побудовано в результаті STEP-аналізу вітчизняного машинобудування та опитування адміністративного персоналу ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод».

Сформована матриця описує зовнішні чинники, на які товариство не може безпосередньо впливати, однак змушено їх враховувати в процесі своєї діяльності.

До блоку соціальних факторів віднесено чинники, які виникають під дією громадськості (соціальної спільноти). Так, під впливом соціальної думки ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» втратило значну кількість партнерів з країни, що виступає агресором стосовно України. В окремих категорій споживачів з'явилося психологічне несприйняття продукції ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», яке частково продовжує партнерські відносини з контрагентами з Росії.

Проте, у зв'язку з тим, що галузь машинобудування історично пов'язана з традиційними ринками, виникло нове соціальне явище – поява викривленої інформації про товариство, яке намагається переконати суспільство в тому, що виробляє виключно вітчизняний продукт.

Блок технологічних факторів включає ті аспекти, що виникли у зв'язку з невідповідністю товарів та послуг міжнародним стандартам якості та в умовах дефіциту вітчизняних конкурентоспроможних ідей. Стан економічної кризи зумовив обмеження витрат на інноваційну діяльність ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», що спричинило заморожування більшості проектів та відтік висококваліфікованих кадрів.

До економічних факторів віднесено ризики і загрози, які пов'язані з олігополізацією світових ринків збуту продукції машинобудування, що ускладнює вихід на них українських виробників. Крім того, на цей процес впливає використання неекономічних регуляторів у промисловості та значний дефіцит інвестиційних ресурсів, які необхідно спрямувати на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів.

Блок політичних факторів включає негативні чинники, які виникають під час політичної кризи як в окремій країні, так і в світі загалом. До цієї групи факторів віднесено фрагментарність вітчизняної законодавчої бази, що регулює машинобудівні підприємства, непоодинокі випадки втручання держави та

правових органів у діяльність підприємств, значний рівень корумпованості влади, а також популяризацію політичних поглядів глав різних держав на проблеми в Україні.

З метою побудови ризик-орієнтованого підходу до управління нами фактори ризиків поділено на зовнішні та внутрішні по відношенню до суб'єкта господарювання (додаток Ж, рис. Ж.2).

Поділ факторів ризиків господарської діяльності на зовнішні та внутрішні є важливим з двох точок зору:

1) інформація про зовнішні фактори появи ризиків діяльності та самі ризики не може бути отримана з внутрішніх джерел інформації, а це, в свою чергу, передбачає необхідність організації моніторингу інформації зовнішнього середовища;

2) інформація ж про внутрішні фактори формується безпосередньо у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», і тому вимагає виваженого підходу до організації системи бухгалтерського обліку, як основної інформаційної ланки системи ризик-орієнтованого підходу до управління, а також налагодження комунікаційних зв'язків між структурними підрозділами підприємства та органами управління різного рівня.

Не зважаючи на всі проблеми та ризики, які було описано вище, на сьогодні ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» - універсальне машинобудівне підприємство, яке виробляє велику номенклатуру спеціального технологічного устаткування для машинобудівних підприємств, агропромислового комплексу та металургійної галузі промисловості. Метою його діяльності є одержання прибутку шляхом здійснення господарської діяльності

Багаторічний накопичений досвід проектування і виготовлення широкого спектру продукції машинобудування, наявність потужного інженерно-технічного потенціалу та виробничої бази, створюють сприятливі умови для динамічного розвитку науково-технічних і торговельних зв'язків товариства з вітчизняними та зарубіжними партнерами.

З 2005 року пріоритетним напрямком в розвитку ПрАТ "Верхньодніпровський машинобудівний завод" є розробка і виготовлення спеціалізованого залізничного рухомого складу, нестандартного обладнання для вагонобудування і вагоноремонта. Товариство виготовляє широку номенклатуру продукції, в яку входять: кондуктори, кантувателі, стенди для збирання і клепки, рольганги, вантажозахватні траверси, шаблони та інші пристосування. Відповідно до статуту (додаток II) ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» предметом його діяльності також є:

— діяльність у сфері інжинірингу, геології та геодезії, надання послуг технічного консультування в цих сферах;

— виробництво контрольно-вимірювальних приладів;

— ремонт та технічне обслуговування контрольно-вимірювальних приладів;

— виробництво машин та устаткування спеціального призначення;

— ремонт і технічне обслуговування машин та устаткування спеціального призначення;

— оптова торгівля відходами та брухтом;

— вантажний автомобільний транспорт;

— оптова торгівля автомобілями;

— оптова торгівля автомобільними деталями та приладдям;

— ремонт і технічне обслуговування інших машин та устаткування загального призначення;

— технічне обслуговування та ремонт автомобілів;

— ремонт і технічне обслуговування електричного устаткування;

— неспеціалізована оптова торгівля;

— роздрібна торгівля алкогольними та іншими напоями;

— роздрібна торгівля тютюновими виробами;

— роздрібна торгівля іншими продовольчими товарами;

— рекламна діяльність;

— надання в оренду автомобілів і легкових автотранспортних засобів;
— інші види діяльності прямо незаборонені чинним в Україні законодавством.

У числі партнерів ПрАТ "Верхньодніпровський машинобудівний завод" такі виробничі гіганти як «Азовсталь», «Криворіжсталь», «Алчевський металургійний комбінат», «Ніко - Тюб». Довгострокове партнерство з лідерами різних галузей виробництва свідчить про високу якість і надійність продукції товариства.

Основними споживачами продукції ПрАТ "Верхньодніпровський машинобудівний завод" є вітчизняні підприємства, такі як ПАТ «Дизельний завод», ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод», ТОВ «Трансмаш», ПАТ «Міттал Стіл Україна», ПАТ «Дніпровагонрембуд», ПАТ «Запорізький металургійний комбінат» Запоріжсталь», ПАТ «Стахановський вагонобудівний завод», ТДВ «Попаснянський вагоноремонтний завод», ПАТ «Дніпровагонмаш»). Зарубіжними покупцями товариства є такі: ТОВ «АТП Спектр», ТОВ «Росдорснаб-Експорт» (Росія). ТОВ «Сумгаїтський технологічний парк» (Республіка Азербайджан), «Підприємство матеріально-технічного забезпечення Міністерства залізничного транспорту Туркменістану» (Туркменістан), ТОВ «вагонобудівних компаній» (Грузія), АТ «ТНК« Казхром » (Казахстан), ТОВ «LATSTEK» (Латвія).

ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» має власну печатку, штамп та інші додаткові печатки, що можуть бути необхідними для здійснення господарської діяльності товариства. Також товариство має самостійний баланс, поточні (в т.ч. валютні), вкладні (депозитні) та інші рахунки в банках.

Майно ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» формується з джерел, не заборонених чинним законодавством України. Товариство є власником:

- майна, переданого йому засновниками та акціонерами у власність як вклад до статутного капіталу;

- продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності;

- одержаних доходів;

- іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом.

ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном. Його статутний капітал утворюється з вартості вкладів акціонерів, внесених внаслідок придбання ними акцій і складає станом на кінець 2018 р. 9346189,65 грн..

Резервний капітал формується у розмірі 15 % статутного капіталу шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення цього розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 % суми чистого прибутку товариства за рік. Резервний капітал створюється для покриття збитків товариства, а також для виплати дивідендів за привілейованими акціями.

Органами управління та контролю товариства є: загальні збори, наглядова рада; виконавча дирекція та ревізійна комісія.

Вищим органом управління у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» є загальні збори акціонерів.

Наглядова рада товариства є органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства, і в межах компетенції, визначеної Статутом та законодавством, контролює та регулює діяльність виконавчої дирекції. Засідання наглядової ради проводяться в міру необхідності, але не рідше одного разу на квартал (додаток К).

Виконавчим органом ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» є Виконавча дирекція. Вона здійснює управління поточною діяльністю товариства і є підзвітною загальним зборам і наглядовій раді, організовує виконання їх рішень і діє від імені акціонерного товариства. Виконавча дирекція обирається загальними зборами товариства у кількості трьох членів строком на один рік. До її складу входять Генеральний директор та члени виконавчої дирекції.

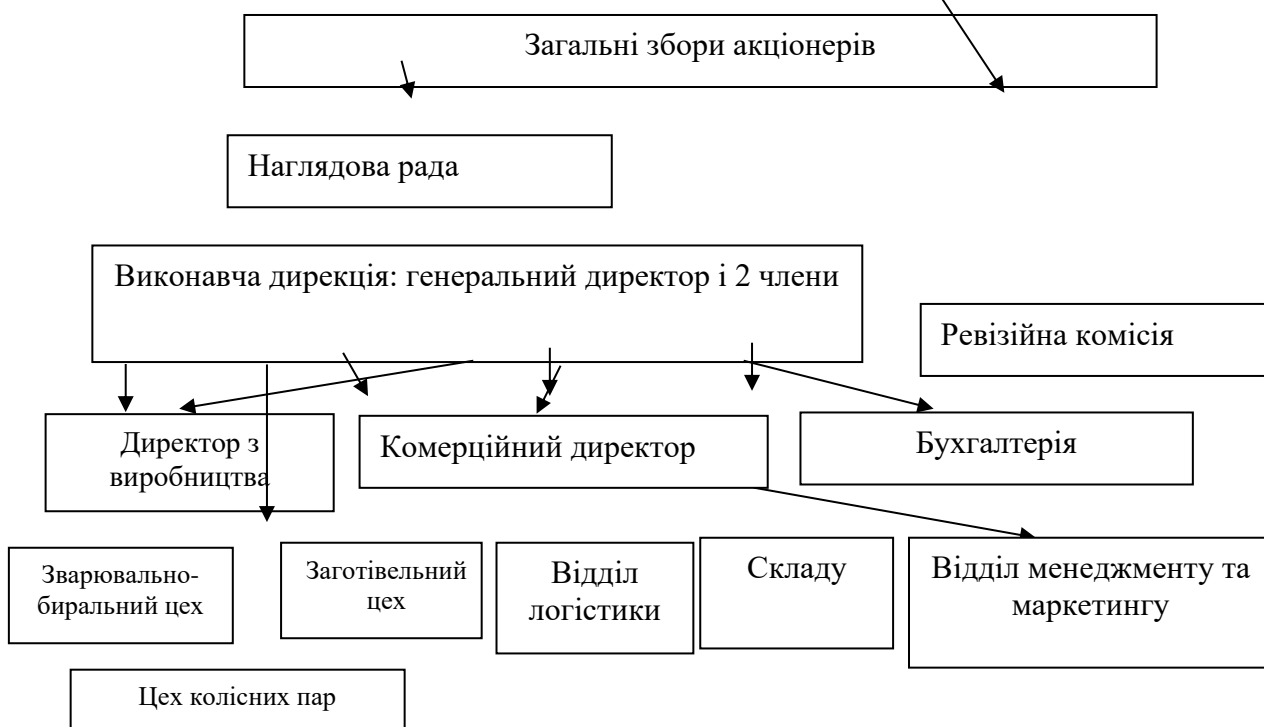
Генеральний директор обирається наглядовою радою товариства зі складу членів виконавчої дирекції. Організаційною формою роботи виконавчої дирекції є засідання.

До компетенції виконавчої дирекції належить вирішення всіх питань, пов'язаних з керівництвом поточною діяльністю товариства, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів та наглядової ради (додаток К). Роботою виконавчої дирекції керує Генеральний директор.

Органом, що здійснює перевірку фінансово-господарської діяльності товариства є ревізійна комісія. Вона проводить перевірку фінансово-господарської діяльності товариства за результатами фінансового року.

Відмітимо, що організаційну структуру управління ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» приведено у відповідність до вимог ринкової економіки і специфіки функціонування акціонерного товариства. Наочної її наведено на рис. 1.4.

Недоліком в організаційній структурі є те, що для здійснення аналітичних процесів у товаристві не передбачено планово-економічний відділ.

**Рис. 1.4. Організаційна структура управління
ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»**

Різноманітні аналітичні розрахунки на підприємстві з метою виявлення тенденцій у діяльності підприємства та вчасного прийняття ефективних управлінських рішень здійснює комерційний директор, генеральний директор та члени виконавчої дирекції та головний бухгалтер.

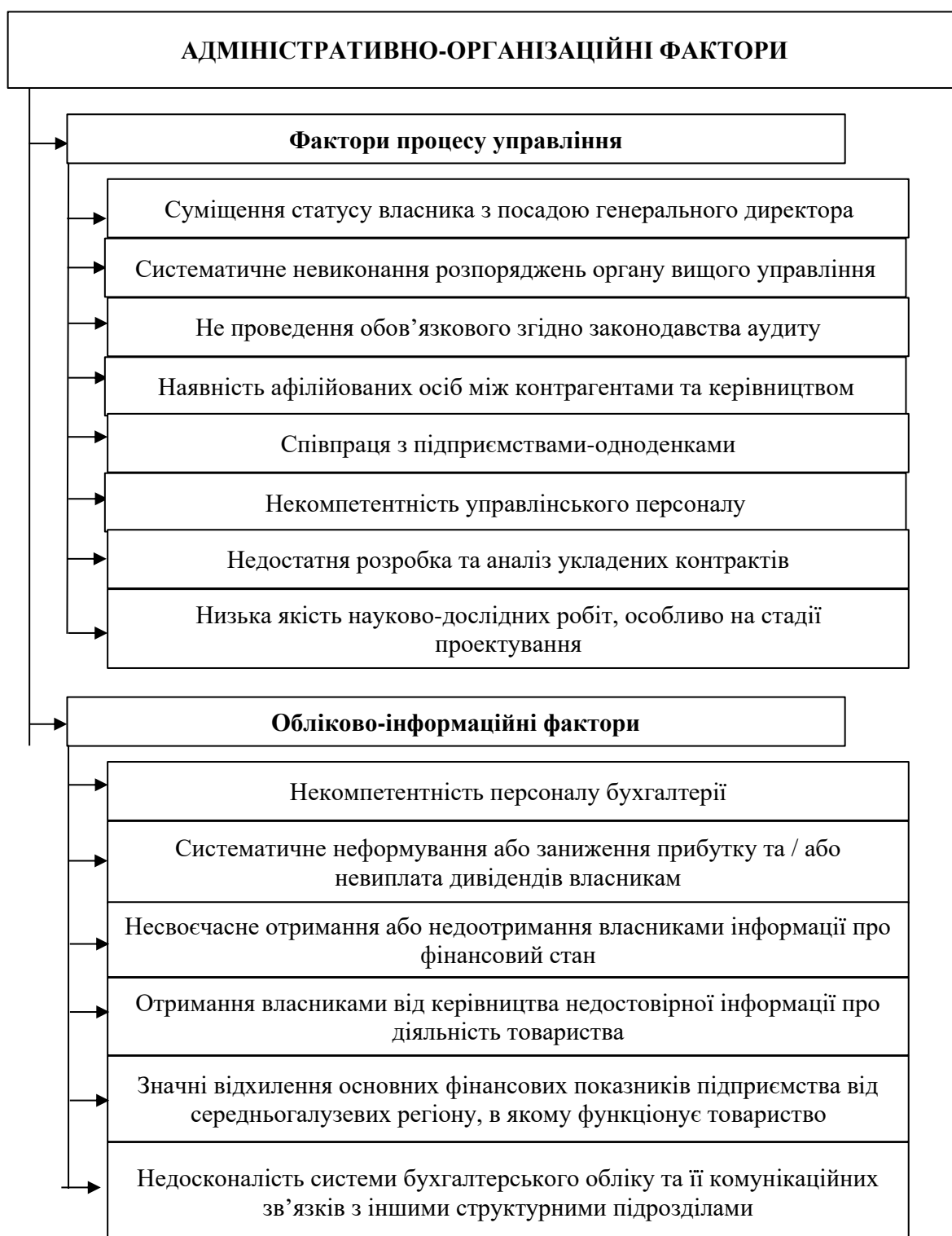
Важливою умовою ефективності системи ризик-орієнтованого управління є її своєчасна інформованість про фактори появи ризиків господарської діяльності. Інформаційною базою для цього виступає система бухгалтерського обліку. Облікові процедури у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» здійснює головний бухгалтер. З метою автоматизації бухгалтерського обліку у товаристві використовується технологічна платформа 1 С «Підприємство» 8.2, конфігурація «Бухгалтерія для України».

Важливість інформації, яка формується в системі бухгалтерського обліку підтверджує й І.А. Панченко, – “системний підхід до формування інформаційного забезпечення в системі бухгалтерського обліку для реалізації ризик-орієнтованого управління передбачає необхідність перегляду завдань, які ставляться власниками перед суб’єктами ведення бухгалтерського обліку; чіткість у формуванні запитів користувачів бухгалтерської інформації щодо її змістовного наповнення, форматів та періодичності подання; розробку адекватної запитам користувачів облікової політики в частині організаційної, методичної та технічної складових, а також окреслення повноважень облікового персоналу у виконанні управлінських функцій, орієнтованих на управління ризиками в господарській діяльності” [60].

Система бухгалтерського обліку може одночасно виступати як інформаційною складовою системи ризик-орієнтованого управління, надаючи управлінському персоналу інформацію, яка є своєрідним індикатором існування ризику господарської діяльності, так і самою бути джерелом появи господарських ризиків, що пов’язано з її неефективною організацією та некомпетентністю працівників бухгалтерської служби. Аналогічна ситуація може виникати й у системі управління суб’єкта господарювання.

Враховуючи вище викладене, серед факторів внутрішнього середовища

нами було виділено окрему групу факторів ризиків адміністративно-організаційні фактори (рис. 1.5).

**Рис. 1.5. Адміністративно-організаційні фактори ризиків діяльності
ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»**

Дана група факторів має дуже важливе значення для ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», оскільки включає як недоліки системи бухгалтерського обліку, так і недоліки вищих органів управління та делегування повноважень такими органами керівництву товариства.

Усі виділені фактори умовно поділено на дві групи: фактори процесу управління та обліково-інформаційні фактори.

Перша група факторів пов'язана з неправильною організацією роботи управлінського персоналу ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», відсутністю чітко налагодженої системи відповідальності топ-менеджерів найвищого рівня управління перед власниками.

Друга група факторів пов'язана з неефективно налагодженою системою комунікацій у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», низьким рівнем кваліфікації працівників бухгалтерської служби тощо.

Варто відмітити, що система бухгалтерського обліку, як і будь-яка інша складова загальної системи управління ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» не може функціонувати самостійно та має великий ступінь залежності від вищих органів управління, що, в свою чергу, також є своєрідним ризиком.

Кожен з наведених вище факторів може спричинити ризики господарської діяльності, які, в свою чергу, вплинуть на фінансові результати діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод». Тому нами наведена інформація про адміністративно-організаційні фактори та ризики діяльності, які вони спричиняють у додатку Л.

На основі даних фінансової звітності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» (додатки М, Н, П) проаналізуємо динаміку активів та джерел їх формування у товаристві за 2016 – 2018 рр. у табл. 1.1.

У 2017 р. залишкова вартість нематеріальних активів становила 30 тис.грн., що менше, ніж у 2016 р. на 26 тис. грн. (або на 46,43%). У 2018 р. їх вартість продовжує скорочуватися і досягає 7 тис.грн., що менше, ніж у 2017 р. на 23 тис. грн. (або на 76,67%).

**Динаміка активів та джерел їх формування ПрАТ «Верхньодніпровський
машинобудівний завод» за 2015 – 2017 роки, тис.грн
(станом на кінець періоду)**

Показники	2016 р.	2017 р	2018 р	Абсолютне відхилення, +/-		Темп приросту, %	
				2017 р до 2016 р	2018 р до 2017 р	2017 р до 2016 р	2018 р до 2017 р
Активи							
Залишкова вартість нематеріальні активи	56	30	7	-26	-23	-46.43	-76.67
Залишкова вартість основних засобів	7318	6740	5830	-578	-910	-7.9	-13.5
Первісна вартість основних засобів	29417	29740	29471	323	-269	1.1	-0.9
-Знос основних засобів	22099	23000	23641	901	641	4.08	2.79
Необоротні активи всього	7374	6770	5837	-604	-933	-8.19	-13.78
Виробничі запаси	9873	30851	20903	20978	-9948	У 2 р.	-32.25
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	36	5640	8180	5604	2540	У 157 р.	45.04
Інша поточна дебіторська заборгованість	7464	11589	6113	4125	-5476	55.27	-47.25
Грошові кошти та їх еквіваленти	7451	13910	24890	6459	10980	86.69	78.94
Оборотні активи всього	24824	61990	60086	37166	-1904	149.72	-3.07
Активи всього	32198	68760	65923	36562	-2837	113.55	-4.13
Пасиви							
Зареєстрований капітал	9346	9346	9346	0	0	0	0
Додатковий капітал	4016	4016	4016	0	0	0	0
Резервний капітал	1402	1402	1402	0	0	0	0
Нерозподілений прибуток	14413	21966	42704	7553	20738	52.4	94.41
Власний капітал всього	29177	36730	57468	7553	20738	25.89	56.46
Забезпечення виплат персоналу	304	922	1709	618	787	У 2 р.	85.36
Довгострокові зобов'язання і забезпечення всього	304	922	1709	618	787	У 2 р.	85.36
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	2013	1615	427	-398	-1188	-19.77	-73.56
Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом	55	103	1233	48	1130	87.27	1097.09
Поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування	69	116	200	47	84	68.12	72.41
Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці	261	432	830	171	398	65.52	92.13
Інші поточні зобов'язання	319	28842	4056	28523	-24786	8941.38	-85.94
Поточні зобов'язання всього	2717	31108	6746	28391	-24362	1044.94	-78.31
Всього пасиви	32198	68760	65923	36562	-2837	113.55	-4.13

Аналогічна тенденція спостерігається і по основних засобах. У 2017 р. їх залишкова вартість становила 6740 тис.грн., що менше, ніж у 2016 р. на 578 тис. грн. (або на 7,9%). У 2018 р. їх залишкова вартість продовжує скорочуватися і досягає 5830 тис.грн., що менше, ніж у 2017 р. на 910 тис. грн. (або на 13,5%). Це свідчить про зниження виробничого та збутового потенціалу підприємства.

Така динаміка призвела до того, вартість необоротних активів протягом аналізованого періоду мали стійку тенденцію до скорочення. Так у 2018 р. порівняно з 2017 р. вони скоротилися на 933 тис.грн. (або на 13,78%), а у 2017 р. порівняно з 2016 р. – на 604 тис.грн. (або на 8.19 %). Цей факт свідчить про погіршення майнового стану ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод».

Щодо запасів, то вони повністю складаються із виробничих запасів. На початку 2016 року їх сума становила 9873 тис.грн. і в наступному році їх розмір зріс на 20978 тис.грн. (або у 2 рази). Проте у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. їх вартість скорочується на 9948 тис.грн. (або на 32.25%). У загальному випадку скорочення обсягу цього елемента активів негативно впливає на безперервність виробничого і збутового процесу. Але позитивним є скорочення витрат на зберігання залишків запасів.

Ще одним вагомим елементом оборотних активів є дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги, яка протягом всього аналізованого періоду має стійку тенденцію до зростання. На початок досліджуваного періоду, в 2016 році її сума становила 36 тис.грн. У 2016 р. цей показник зростає на 5604 тис.грн. (або у 157 разів). З одного боку, це стимулює збут продукції і послуг, але з іншого боку - негативно впливає на фінансові витрати, адже з'являється необхідність залучення додаткових коштів для фінансування даного елемента активів. У 2018 р. у порівнянні з 2017 р. дебіторська заборгованість покупців і замовників зросла на 2540 тис.грн (або на 45,04%). На кінець 2018 року сума дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги становила 8180 тис. грн., що є не дуже добре, адже може призвести до втрати абсолютної ліквідності товариства в майбутньому.

Інша поточна дебіторська заборгованість не має стійкої тенденції. У 2017 р. у порівнянні з 2016 р. вона зростає на 4125 тис.грн. (або на 55,27%). А от в наступному періоді вже зменшується на 5476 тис.грн (або на 47.25%).

Грошові кошти та їх еквіваленти протягом аналізованого періоду постійно зростають, що є позитивним, так як за рахунок цього підвищується абсолютна платоспроможність товариства. Так у 2017 р. у порівнянні з 2016 р. вони зросли на 6459 тис.грн. (або на 86,69%), а у 2018 р. порівняно з 2017 р. – на 10980 тис.грн. (або на 78,94%).

На початок 2016 року загальна вартість оборотних активів становила 24824 тис.грн. У наступному році спостерігається приріст оборотних активів на 37166 тис.грн. (або на 149,72%), а от у 2018 р. їх розмір скорочується на 1904 тис.грн. (або на 3.07%) у порівнянні з 2017 р.

Відмітимо, що протягом аналізованого періоду зареєстрований капітал, додатковий капітал та резервний капітал не змінювався. Це вказує на те, що протягом аналізованого періоду ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» не здійснювало відрахувань до резервного капіталу, так як його розмір перевищував 15 % статутного капіталу і згідно статуту товариство має право за таких умов не робити відрахувань до резервного капіталу.

Позитивним є те, що протягом всього аналізованого періоду розмір нерозподіленого прибутку постійно зростає. Це свідчить, що зростання власного капіталу суб'єкта господарювання відбувається за рахунок ефективної роботи менеджменту. У 2016 році його сума становила 14413 тис. грн. В 2016 році цей показник збільшується на 7553 тис.грн. (або на 52,4 %) порівняно з попереднім роком.. У 2018 р. нерозподілений прибуток зріс на 20738 тис.грн. (або на 94,41%) порівняно з 2017 р. Тож можемо стверджувати, що менеджмент здатний виконувати поставлені перед ним завдання і досягати цілей зростання добробуту інвесторів. Описані зміни у власному капіталі призвели до того що загальний розмір власного капіталу зростає протягом 2016 – 2018 р. І у 2018 р. його розмір становив 57468 тис.грн., що більше, ніж у попередньому році на 20738 тис.грн. (або на 56,46%).

Довгострокові зобов'язання і забезпечення протягом всього аналізованого періоду склалися виключно із забезпечень виплат персоналу, розмір яких у 2016 році зріс на 618 тис.грн (або у 2 рази). У 2018 р. у порівнянні з 2017 р. вони зросли на 787 тис.грн. (або на 85,36%).

У 2017 році сума кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуги становила 1615 тис.грн., що менше, ніж у 2016 році на 398 тис.грн. (або на 19,77%). 2018 року знову спостерігається її скорочення у порівнянні з 2017 р. на 1188 тис.грн (або на 73,56%). Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом, з оплати праці та за страхуванням протягом аналізованого періоду зростають, а тому керівництву товариства потрібно приділяти більше уваги контролю платежів, так як зростання кредиторської заборгованості негативно впливає на поточну ліквідність.

У 2017 році загальна вартість майна та джерел його формування становила 68760 тис.грн., що більше. Ніж у 2016 р. на 36562 тис.грн. (або на 133,55 %). Цей факт свідчить про зростання загальної суми фінансових ресурсів товариства, що використовуються для здійснення своєї діяльності у 2017 р. Проте у 2018 р. тенденція змінюється і спостерігається їх скорочення на 2837 тис.грн. (або на 4,13 %) порівняно з 2017 р.

Динаміку доходів, витрат та фінансових результатів товариства охарактеризуємо за розрахункам, проведеними у додатку Р. Протягом всього аналізованого періоду спостерігається зростання сумарного обсягу чистого доходу, що є позитивним. Так у 2017 році він зріс на 81038 тис.грн (або у 3 рази) порівняно з 2016 р., а у 2018 р. – на 44283 тис.грн (або на 40,94%) порівняно з попереднім роком. Такий приріст обсягу наданих товарів та послуг позитивно впливає на фінансове становище підприємства, збільшує його частку ринку.

Протягом всього аналізованого періоду темп зростання виручки перевищує темп зростання собівартості продукції. Це однозначно позитивна тенденція, яка вказує на те, що в підприємства залишається більше коштів для здійснення інших витрат.

Це спричинює зростання валового прибутку протягом 2016 – 2018 років. і

свідчить про ефективний контроль за собівартістю продукції.

Також позитивним є зростання інших операційних доходів, які у 2017 р. зросли на 4270 тис.грн. (або у 2,2 рази), і у 2018 р. порівняно з 2017 р. – на 1446 тис.грн (або на 23,13%). Разом з тим спостерігається зростання адміністративних витрат. Які у 2017 р. зросли на 4224 тис.грн (або на 87.8%) порівняно з 2017 р., а у 2018 р. порівняно з 2017 р. – на 2968 тис.грн. (або на 32,85%).

В 2016 році сума фінансового результату до оподаткування становила 1186 тис.грн. Позитивне значення показника свідчить про ефективну діяльність підприємства. Постійне зростання даного показника свідчить про стабільність товариства. Так. у 2017 р. прибуток до оподаткування зріс у порівнянні з 2016 р. на 17186 тис. грн. (або у 14,5 рази), а у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. – на 16536 тис.грн. (або на 90,01 %).

Експрес-аналіз фінансового стану ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» проведемо за даними, розрахованими у додатку С.

Частка основних засобів в активах у 2016 році показує, що 0,23 % пасивів було інвестовано в основні засоби підприємства. В 2017 році значення показника знижується на 0,13 % в порівнянні з роком раніше. В 2018 році тенденція залишається незмінною і частка основних засобів продовжує знижуватися. Тобто в умовах збільшення доходів знижується частка основних засобів. Це вказує на оптимізацію структури основних засобів.

Протягом 2016 року значення показника оборотності активів становило 0,84. Це означає, що за допомогою використання кожної гривні активів було вироблено продукції та надано послуг на суму 0,84 грн. В 2017 році значення показника зростає і кожна вкладена в активи гривня дозволила отримати 2,14 грн виручки. Тобто зростає ефективність використання активів загалом. В 2018 році відбувається зростання показника і на кожну гривню вкладену в активи підприємство отримало 2,26 грн доходу від операційної діяльності. Це вказує на підвищення ефективності використання активів протягом усього періоду.

Показник фондівдачі показує, що у 2016 році кожна гривня вкладена в основні засоби принесла товариству 3,5 грн. виручки. В 2017 році ефективність

використання виробничих і збутових основних засобів зростає на 11,89. В 2018 році знову відбувається суттєве зростання ефективності використання основних засобів і на кожну гривню основних засобів, залучену до операційного процесу підприємства, було виготовлено продукції та надано послуг на суму 24,26 грн.

В 2016 році запаси здійснили 3,43 обороти. Для машинобудівної галузі це нормальне значення коефіцієнта. В 2017 році значення показника знижується на 0,55 у порівнянні з попереднім роком. Це вказує на зниження ефективності управління запасами і може бути ознакою зниження збутової активності. В 2018 році у порівнянні з 2017 р. тенденція змінюється і відбувається зростання ефективності використання запасів до 3,96 оборотів. Рентабельність активів в 2016 році склала 1,91 %, тобто на кожну гривню активів підприємство отримало 1,91 копійок чистого прибутку. В 2017 році на кожну вкладену в активи гривню було отримано 29,19 копійок чистого прибутку. В 2018 році значення показника рентабельності активів зросло у порівнянні із 2017 р. на 0,12 в.п і дорівнювало 41,56 %, що є позитивним. Значення інших коефіцієнтів також позитивно характеризує фінансово – господарських стан товариства.

РОЗДІЛ 2

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПРАТ «ВЕРХНЬОДНІПРОВСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД»

2.1. Вплив ризик-орієнтованого підходу до управління на організацію бухгалтерського обліку

Ефективність управління ризиками підприємства обмежена суб'єктивними можливостями прийняття управлінських рішень, які повинні прийматися на основі думки, яка склалася на певний момент часу, виходячи з доступної зовнішньої та внутрішньої інформації. У зв'язку з цим в кінці процесу управління може бути встановлено, що окремі рішення призвели до результатів, відмінних від очікуваних, та потребують перегляду.

У цілому у вивчених працях вітчизняних та зарубіжних учених наголошується на визначальній ролі бухгалтерського обліку в процесі управління ризиками на підприємствах, що підтверджують дані додатку С.2.

Моделювання облікових подій в системі бухгалтерського обліку, аналізу і контролю дозволяє сформувати реальну картину поточного та перспективного фінансового стану ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», а також виявити основні тенденції та динаміку розвитку товариства, що надасть можливість своєчасно та адекватно приймати ефективні управлінські рішення, орієнтовані на перспективу.

Модель впливу системи управління ризиками на систему бухгалтерського обліку в розрізі етапів процесу управління ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», а також взаємодія між такими системами наведені у додатку С.3. Система управління ризиками та система бухгалтерського обліку перебувають у постійній взаємодії на кожному етапі управління, на що вказують наведені інформаційні потоки.

Це пояснюється тим, що, по-перше, система бухгалтерського обліку є

складовою загальної системи управління ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», а по-друге, вона виступає основним інформаційним джерелом для прийняття управлінських рішень не лише відносно ризиків, але й в управлінні товариством в цілому.

Якість інформаційного забезпечення процесу управління ризиками та обліково-управлінських комунікаційних потоків залежать, в першу чергу, від ефективно налагодженої системи ризик-орієнтованого управління. Важливе значення в організації будь-якої економічної системи відіграє система нормативно-правового забезпечення та регулювання. Зазвичай на рівні суб'єкта господарювання такою системою є розроблений комплекс внутрішніх нормативних документів, які регулюють окремі сфери діяльності, бізнес-процеси тощо.

Вважаємо, що при впровадженні ризик-орієнтованого підходу до управління у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» обов'язково слід розробити та затвердити Внутрішню політику управління ризиками, яка визначатиме загальні засади та цілі створення системи управління ризиками, порядок її взаємодії з іншими економічними підсистемами (Додаток Т).

Структура запропонованої Внутрішньої політики управління ризиками підприємства наведена в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Структура запропонованої Внутрішньої політики управління ризиками ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»

Розділ	Назва розділу	Короткий зміст
Розділ 1	Загальні положення	Зазначається призначення, сфера застосування політики та база нормативно-правового регулювання
Розділ 2	Терміни та визначення	Визначаються основні терміни та визначення, які використовуються у політиці
Розділ 3	Мета управління ризиками	Конкретизуються цілі підприємства в управлінні ризиками
Розділ 4	Принципи функціонування системи управління ризиками	Надається характеристика основним принципам функціонування системи управління ризиками та її взаємодії з іншими підсистемами

Розділ	Назва розділу	Короткий зміст
Розділ 5	Ідентифікація ризиків	Визначається порядок та особливості процесу ідентифікації ризиків
Розділ 6	Оцінка ризиків	Розкривається порядок проведення оцінки ризиків та методи, які при цьому використовуються
Розділ 7	Управління ризиками	Визначаються заходи впливу на ризик та особливості їх застосування
Розділ 8	Моніторинг ризиків	Надається характеристика порядку здійснення моніторингу на підприємстві
Розділ 9	Функції та відповідальність	Визначаються функції та відповідальність управлінського персоналу кожного рівня управління
Розділ 10	Оцінка ефективності системи управління ризиками	Розкривається порядок здійснення оцінки стану та ефективності діяльності існуючої на підприємстві системи управління ризиками
Розділ 11	Прикінцеві положення	Розкривається порядок внесення змін до політики

Важливе значення у функціонуванні будь-якої економічної системи, здійснення будь-якого бізнес-процесу відіграє система відповідальності та делегування повноважень.

Система відповідальності та делегування повноважень є процесом, що визначає професійні межі задля прояву ініціативи працівників у вирішенні проблем і прийнятті рішень. До даної сфери відноситься встановлення субординації і регламентних процедур прийняття рішень, а також розробка політики, яка встановлює відповідні методи ведення діяльності і визначає знання і навички, необхідні керівному персоналу, а також ресурси, які надаються для виконання ними власних повноважень.

ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» може надавати більших повноважень нижчому управлінському персоналу та працівникам на місцях, щоб надати виробничим підрозділам більшої свободи при прийнятті рішень. Така тактика може використовуватися для того, щоб більшою мірою орієнтуватися в проблемній ситуації, наприклад, для усунення дефектів, скорочення тривалості бізнес-процесів або підвищення ролі задоволення клієнтів.

З урахуванням певних обмежень, надані повноваження і рівень відповідальності часто збалансовані таким чином, щоб заохочувати особисту

ініціативу працівників. Делегування повноважень означає передачу відповідальності за прийняття певних управлінських рішень співробітникам, які безпосередньо беруть участь в щоденних операціях підприємства.

Кожен співробітник несе визначену відповідальність за управління ризиками. Повну відповідальність несе керівник, а також його власники. Інший управлінський персонал повинен забезпечувати підтримку політики у сфері управління ризиками, сприяти дотриманню показників ризиковості, здійснювати управління ризиками в межах своєї відповідальності з урахування допустимих рівнів ризику.

Ключові обов'язки з підтримки даного процесу зазвичай виконує директор з управління ризиками, фінансовий директор, начальник відділу внутрішнього аудиту (внутрішнього контролю) та інші посадові особи. Інші співробітники відповідають за дотримання установлених процедур, норм та правил управління ризиками.

Усі співробітники, які відповідають за важливі аспекти оперативного та фінансового управління, повинні отримати чіткі інструкції від керівництва про важливість процесу управління ризиками.

Співробітники повинні знати, яким чином їх діяльність пов'язана з роботою інших працівників, а також межі власної поведінки та відповідальність. Оскільки на практиці існують випадки навмисного викривлення показників звітності, коли працівники під тиском вимог щодо виконання бюджетів, свідомо змінюють економічні показники підприємства.

Для забезпечення процесу управління ризиками необхідно розробити формат внутрішньої звітності, яка відображає наслідки впливу ризику на результати діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод». Функціональне призначення звітів полягає в обміні інформацією між системою бухгалтерського обліку та контролінгу, розвитком обліково-аналітичного забезпечення управлінських рішень.

Фінансовий результат господарської діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» визначається показником

прибутку або збитку, які утворюються протягом календарного року. Він є основним показником діяльності, саме тому його бухгалтерський облік та аналіз є одним з найважливіших етапів усього обліково-аналітичного процесу.

Первинні документи, надійшовши до системи бухгалтерського обліку та аналізу, створюють інформаційну базу для роботи підсистем фінансового та управлінського обліку, а також економічного аналізу. В підсистемі фінансового обліку дані первинних документів групуються за синтетичними та аналітичними показниками.

На основі рахунків складаються аналітичні відомості, реєстри, головна книга, бухгалтерська звітність. Звітність, сформована в підсистемі фінансового обліку, надається як апарату управління підприємством, так і зовнішнім користувачам облікової інформації.

В підсистему управлінського обліку інформація про ресурси акумулюється за центрами відповідальності, які надають внутрішні управлінські звіти керівництву.

Інформація фінансового та управлінського обліку надходить до системи економічного аналізу, де вона оброблюється та аналізується, а потім така аналітична інформація надходить також до апарату управління. Таким чином, керівництво буде отримувати три види звітності: бухгалтерську звітність (фінансову, податкову та статистичну), звітність за центрами відповідальності та аналітичні звіти.

Сформувавши у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» запропоновану систему бухгалтерського обліку та аналізу, управлінський персонал отримає міцний та надійний інструмент управління підприємством в цілому та його структурними підрозділами. Така система дозволяє виявити внутрішні резерви зростання прибутку за рахунок зниження витрат, а також підвищити рентабельність продукції.

Варто відмітити, що використання облікової політики у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» сьогодні також має низку проблем, оскільки спеціалісти з бухгалтерського обліку інколи не дотримуються

закріплених положень в обліковій політиці, а також вона не враховує специфіку ризик-орієнтованого підходу до управління.

Оскільки нормативне визначення поняття “облікова політика для цілей управління ризиками суб’єкта підприємства” відсутня, ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» самостійно визначає сферу застосування цього документа і те, які положення з обліку будуть в нього включені.

На вибір і обґрунтування облікової політики з управлінського обліку вирішальний вплив роблять ті ж фактори, що і на облікову політику для цілей бухгалтерського фінансового обліку, а саме:

організаційно-правова форма господарювання; галузева специфіка або особливості ведення підприємницької діяльності; види і масштаби діяльності, здійснювані економічним суб’єктом;

управлінська структура організації та структура бухгалтерії; фінансова стратегія організації;

матеріальна база;

ступінь розвитку інформаційної системи в організації;

рівень кваліфікації працівників, які займаються управлінським обліком (додаток Т.2).

Облікова політика як специфічний елемент системи бухгалтерського обліку у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» повинна створювати організаційно-методичне забезпечення виконання завдань бухгалтерського обліку. Відповідно, це вимагає від власників належної уваги до облікової політики, через яку вони реалізують свою власну політику у сфері бухгалтерського обліку. Формування і реалізація облікової політики є тим інструментом, який дозволяє власникам організувати бухгалтерський облік так, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для управління власністю.

2.2. Первинне спостереження та оцінка ризиків господарської діяльності в бухгалтерському обліку

Успіх діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» суттєво залежить від достовірності та повноти інформації, на основі якої приймаються управлінські рішення.

З метою забезпечення ефективності діяльності товариство повинно створити систему управління, яка дозволяє здійснювати моніторинг та управління ризиками, його систему бухгалтерського обліку та контролю необхідно перебудовувати, орієнтуючись на вирішення завдань, які змінюються протягом життєвого циклу його розвитку.

Разом з тим, сьогодні система бухгалтерського обліку у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» не забезпечує процес моніторингу та управління ризиками, оскільки функціонує відокремлено. У зв'язку з цим виникає необхідність розвитку аналітичної системи бухгалтерського обліку, яка б забезпечувала необхідною інформацією усі рівні управління.

Проведене опитування керівництва ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» показало, що 40-50 % всієї інформації є збитковою в інформаційному потоці, і в той же час в обліку відсутні близько 50 % інформації, необхідної для управління. Тому при прийнятті рішення вони часто ґрунтуються на інтуїції управлінського персоналу, а не на точній та об'єктивній обліковій інформації. За умов невизначеності окрім інформаційних потреб системи управління ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» необхідно враховувати й природу потенційних та фактичних господарських ризиків.

Для ефективної організації бухгалтерського обліку обов'язковою умовою є визначення об'єктів бухгалтерського обліку, традиційний склад яких за умови ризик-орієнтованого підходу до управління змінюється. Спрощена модель відображення процесу управління ризиками в бухгалтерському обліку ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» наведена у додатку У.

Поява будь-якої групи ризиків, незалежно від того зовнішні це ризики, чи внутрішні, передбачає проведення у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» аналізу контрольованості ризиків. Даний аналіз варто проводити з метою підвищення ефективності процесу управління, оскільки, контрольовані та частково контрольовані ризики господарської діяльності призводять в ході здійснення управління ними до виникнення додаткових витрат.

Аналіз контрольованості надає змогу виокремити ті ризики (неконтрольовані), які варто одразу прийняти без залучення додаткових ресурсів. Аналіз контрольованості ризиків пропонуємо проводити одноразово при створенні класифікатора можливих ризиків, а також одразу після встановлення ймовірності виникнення нового виду ризику або його фактичної появи.

В процесі управління ризиками об'єктами бухгалтерського обліку виступають активи, джерела їх утворення, зобов'язання підприємства, доходи, витрати та, відповідно, фінансові результати. Це вказує на те, що удосконалення методики бухгалтерського обліку ризиків варто здійснювати з урахуванням специфіки обліку активів, зобов'язань та джерел їх утворення.

Система бухгалтерського обліку у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» повинна формувати інформацію для потреб управління ризиками. Для цього необхідно ідентифікувати та оцінити факти господарського життя, які пов'язані з ризиками, та, на основі цього, виділити об'єкти бухгалтерського обліку, на вартість яких впливають ризики.

Удосконалення бухгалтерського обліку ризиків пропонуємо здійснити в розрізі елементів методу бухгалтерського обліку: документування, інвентаризація, оцінка, калькулювання, рахунки, подвійний запис, баланс та звітність.

Процес документування у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» є дуже важливим та є єдиною підставою для відображення в бухгалтерському обліку різних фактів господарського життя. Рух документів у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» між різними

структурними підрозділами утворює інформаційні потоки.

В науковій літературі виділяють наступні види інформаційних потоків, які дозволяють аналізувати ризики: операційний, ризик-орієнтований та інформаційний потік факторів розвитку.

Операційний інформаційний потік формує масив даних щодо процесів виробництва та реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг). Ризик-орієнтований інформаційний потік формує інформацію, необхідну для потреб управління ризиками та їх попередження.

Інформаційний потік факторів розвитку дозволяє визначити та оцінити фактори стійкого розвитку підприємства.

Кожен інформаційний потік має наступні ознаки: документ (на чому фізично міститься інформація); проблематика (до якої сфери діяльності підприємства належить інформація); виконавця (людина, яка передає дану інформацію); частота передачі (щомісячно, щоквартально, щоденно).

На рівні ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» необхідно будувати графіки інформаційних потоків з управління ризиками. При цьому слід розробити графіки, які відображають не статистичні зв'язки між відділами, а потік документів.

Нами здійснено удосконалення процесу документування у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», шляхом розробки внутрішніх типових форм документів з управління ризиками, на підставі яких здійснюється ідентифікація об'єктів бухгалтерського обліку. Вплив запропонованих внутрішніх типових форм документів на організаційно-методичне забезпечення бухгалтерського обліку у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» наведений на рис. 2.2.

Зразок внутрішньої типової формою з управління ризиками у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» ф. №Р-1 “Класифікатор ризику” наведено у додатку Ф.

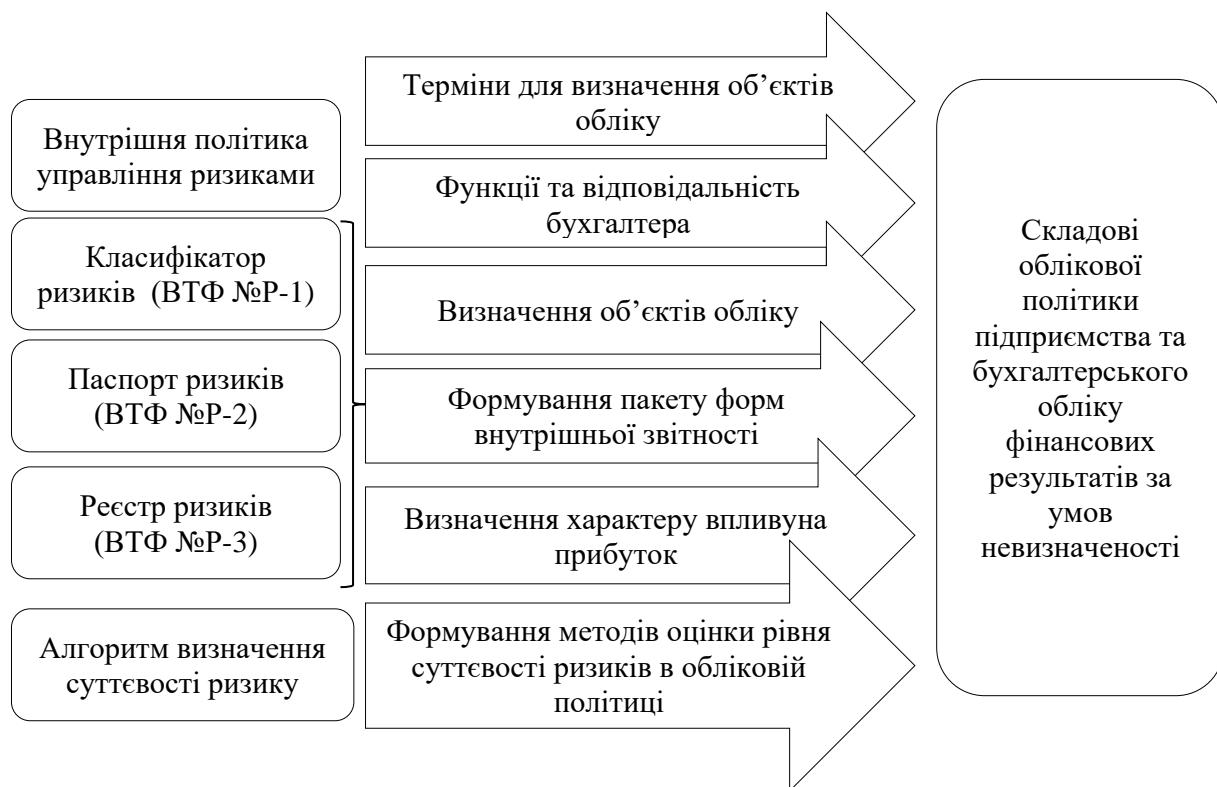

Рис. 2.2. Вплив запропонованих внутрішніх типових форм документів на організаційно-методичне забезпечення бухгалтерського обліку у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»

Класифікатор ризиків є основним документом, який визначає перелік різноманітних ризиків, які мають або можуть мати місце у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», а також визначає характер контрольованості кожного з можливих ризиків. Особливістю заповнення класифікатору також є те, що кожному ризику присвоюється свій шифр, літери якого визначаються залежно від групи встановлених ризиків. Шифрування ризиків здійснюється з метою полегшення здійснення контролю за ними та правильної їх ідентифікації.

Щодо кожного виду ризику присвоюється ознака контрольованості ризику, наявність якої вказує на обов'язкове визначення суб'єктом господарювання відповідальних осіб за здійснення контролю, а також моніторингу за господарськими ризиками ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод».

На підставі ф. № Р-1 “Класифікатор ризику” складається наступний документ ф. № Р-2 “Паспорт ризику” (додаток Х).

Паспорти ризиків заповнюються відповідальними постачальниками інформації. При цьому вказується наступна інформація про ризик:

1. Найменування ризику (відбувається у вигляді коротких формулювань).
2. Опис ризику (в описі ризику розкриваються всі деталі ризику, поточна ситуація в розглянутій сфері, нормативні документи, коментарі, посилання й інша супутня інформація, необхідна для детального розуміння суті ризику).

3. Джерела ризику або причини виникнення. До джерел ризику належать всі обставини, які породжують можливість реалізації ризику. Якщо джерелом ризику виступає можливість настання іншого ризику, даний ризик вказується нарівні з іншими джерелами ризику.

4. Підрозділ, на якому виник ризик.

5. Власник ризику (прізвище, ініціали та підрозділ). У ризику повинен бути визначений єдиний власник з числа керівників функціональних напрямів.

6. Відповідальний постачальник інформації про ризик (тобто та особа, яка здійснює заповнення даного паспорту про особливості ризиків).

7. Короткий опис методики оцінки ризику.

8. Сценарії реалізації ризику з оцінкою збитку, впливу на репутацію підприємства та умовними ймовірностями реалізації кожного зі сценаріїв.

9. Ймовірність настання ризику.

10. Заходи з управління ризиками із зазначенням відповідальних, термінів виконання, статусів виконання.

11. Події реалізації ризиків з оцінкою збитку, датою і способами реагування (якщо такі були).

12. На більш пізніх етапах заповнюються ключові індикатори ризиків.

Важливе значення для бухгалтерського обліку відіграє інформація щодо того, чи відображається встановлений ризик в системі бухгалтерського обліку та чи розкривається інформація про нього у зовнішній фінансовій звітності.

Паспорт ризику заповнюється відповідальними особами, які

визначаються наказом керівника підприємства та оформлюється у вигляді картки індивідуальної відповідальності.

Далі інформація з “Класифікатора ризику” та “Паспорта ризику” переноситься до внутрішньої типової форми № Р-3 “Реєстр ризиків” (додаток Ц).

Реєстр ризиків є суто управлінським документом та подається з визначеною суб’єктом господарювання періодичністю керівництву вищої ланки управління. Реєстр ризиків складається хронологічно та відображає одночасно суму завданої шкоди або отриманих вигід за звітний період, відповідальних осіб, які спричинили появу таких ризиків.

Використання даного реєстру надасть змогу систематизувати усю інформацію про ризикові події ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», що, в свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень, а також фокусуванні на тих ризиках, які мають високу ймовірність виникнення.

За сучасних умов господарювання особливого значення набуває ризик-орієнтований підхід до бухгалтерського обліку. Сучасна інформаційна система не може обмежуватися лише інформуванням зацікавлених користувачів про факти виникнення ризиків.

Вона повинна надавати оцінку їх ймовірного впливу на майновий та фінансовий стан ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» та фінансові результати його діяльності. Крім того, вибір та формування облікової політики ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», розкриття та надання інформації у звітності також потребує аналізу впливу ризиків.

Для формування ризик-орієнтованої системи бухгалтерського обліку доцільним є визначення видів ризиків, які впливають на діяльність ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», й, відповідно, на його фінансовий стан.

Більшість ризиків господарської діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» з великою ймовірністю мають фінансові наслідки та здійснюють вплив на бухгалтерську звітність.

Управлінські рішення стосовно ризиків, можуть бути відображені в системі бухгалтерського обліку як факти господарського життя, що здійснюють вплив на усі види активів, джерел їх утворення та зобов'язань.

Факти господарського життя, які характеризують підприємницькі ризики, розподіляються на фактичні (ті, що виникли) та ймовірні. Фактичні факти господарської діяльності характеризують події, які вже виникли, а ймовірні – пов'язані з подіями, які можуть виникнути в майбутньому.

В бухгалтерському обліку повинні бути знайдені способи відображення в інформаційній системі таких подій з урахуванням вибору та обґрунтування способів бухгалтерського обліку в обліковій політиці, методів оцінки виділених об'єктів; створення резервів; визнання витрат, тощо.

Наступним важливим елементом методу бухгалтерського обліку є оцінка, як процес вартісного вираження об'єктів бухгалтерського обліку.

Оцінка будь-якого об'єкта бухгалтерського обліку, в тому числі й ризиків господарської діяльності, є дуже важливою процедурою в бухгалтерському обліку, від якої залежить правильність визначення вартості облікового об'єкта, правильність його відображення в системі бухгалтерського обліку, а також дотримання принципів бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Пропонуємо, перелік етапів оцінки ризиків в системі бухгалтерського обліку, які наведено на рис. 2.3. Запропонований процес оцінки ризиків, а точніше фактів господарського життя, які виступають в ролі ризиків, складається з 5 послідовних етапів: ідентифікація та класифікація фактів господарського життя, пов'язаних з ризиками; оцінка ймовірності отриманих або утрачених вигід, пов'язаних з ризиками; вибір та обґрунтування способів відображення в бухгалтерському обліку в обліковій політиці ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» у відповідності до поставлених завдань з управління ризиками; вибір методичного інструментарію управління ризиками в бухгалтерському обліку; оцінка зміни вартості об'єктів бухгалтерського обліку залежно від впливу ризиків.

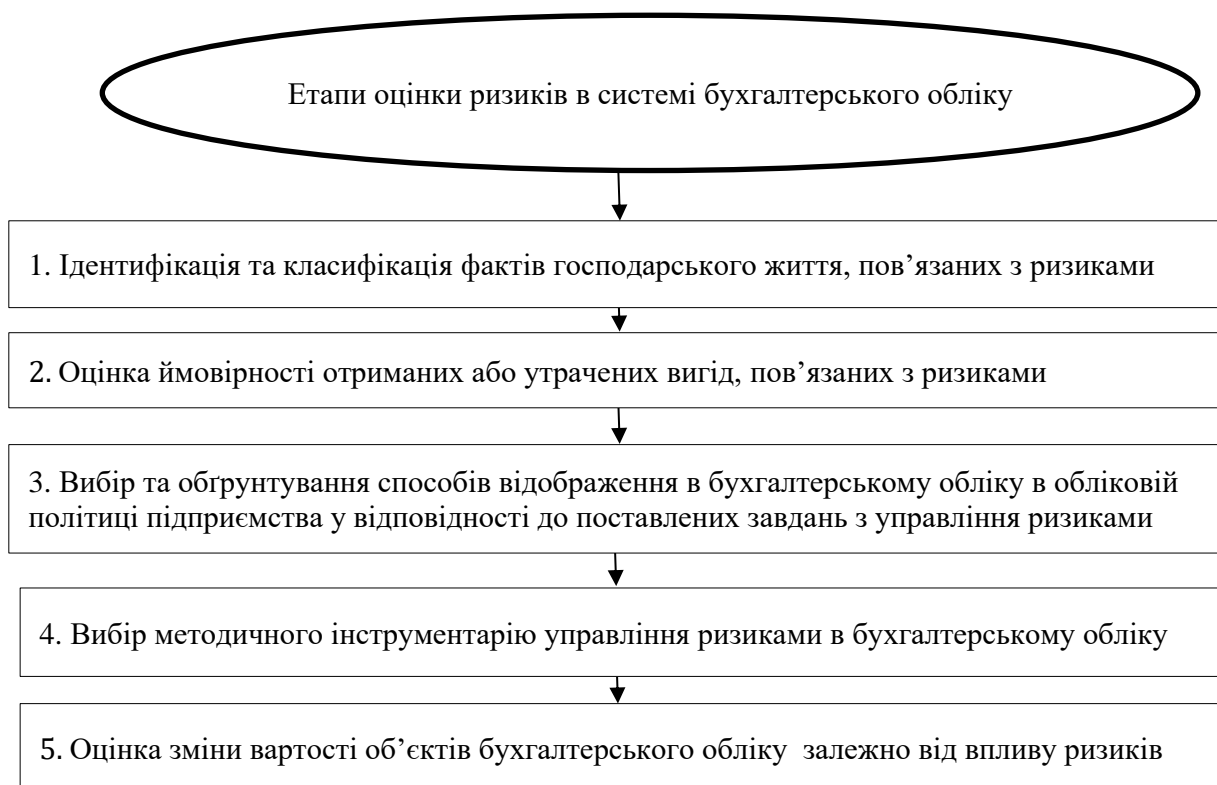

Рис 2.3. Етапи оцінки ризиків в системі бухгалтерського обліку

Особливість першого етапу – ідентифікація та класифікація фактів господарського життя, пов'язаних з ризиками, описано вище та зазначено, що усі факти господарського життя поділяються на ті, що виникли в минулому, та, відповідно, відображені вже в бухгалтерському обліку, та ті, які мають ймовірність виникнути в майбутньому, порядок оцінки яких в системі бухгалтерського обліку потребує удосконалення.

З урахуванням такого поділу фактів господарського життя, а також використовуючи встановлені рахунки-індикатори, запропоновано порядок оцінки ризиків в бухгалтерському обліку (додаток У.2).

З метою удосконалення процесу оцінки ризиків, усі факти господарського життя поділено на:

- 1) ті, що виникли в результаті минулих подій (реалізовані);
- 2) ті, що виникають в поточний момент часу (поточні);
- 3) ті, щодо яких існує ймовірність виникнення в майбутньому.

До першої групи відносяться ризики, які вже відбулися в результаті

минулих подій, та наслідки яких відображені на поточний момент часу в системі бухгалтерського обліку. Оцінка таких ризиків не потребує удосконалення, оскільки такі ризики вже є відображеними за фактичними витратами або доходами, які мали місце в минулому.

Особливість даних ризиків полягає в тому, що інформація, яка міститься про них на відповідних рахунках-індикаторах, використовується для оцінки потенційних ризиків, які можуть мати місце в майбутньому.

З метою оцінки можливих ризиків та відповідно до особливостей використання рахунків-індикаторів, нами серед фактів господарського життя першої групи виділено ті, які обліковуються на рахунках 18, 34, 38, 46, 47, 51, 62 та вказують на можливість появи ризиків протягом найближчого часу.

Так, наприклад, створений резерв сумнівних боргів, вказує на появу сумнівної заборгованості, яка з часом може бути перекласифікованою у безнадійну, що, в свою чергу, призведе до виникнення ризику непогашення дебіторами боргу.

Друга група ризиків – ті, що виникають в поточний момент часу (поточні). В дану групу входять дві підгрупи:

1) ризики, для управління якими в результаті минулих подій створені резерви та гарантії;

2) ризики, для управління якими в результаті минулих подій не створені резерви та гарантії.

Щодо першої підгрупи, то це ті, ризики, щодо яких вже були створені резерви, які обліковуються на рахунках 47 та 38. Особливість оцінки даної групи ризиків полягає в тому, витрати та вигоди від реалізації таких ризиків визначатимуться лише в межах різниці між фактичною величиною ризику та раніше створеним резервом, адже інша частина витрат вже була визнана в попередньому періоді при створенні резерву.

Варто відмітити, що якщо ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» в результаті минулих подій в системі бухгалтерського обліку були відображені створені резерви та гарантії, то мова йде про прийняття ризику.

Що ж стосується другої підгрупи, для якої раніше резерви не створювались, то в поточний момент часу при відображенні в бухгалтерському обліку оцінка таких ризиків здійснюється за фактичними витратами, які підтверджуються відповідними первинними документами.

Виділена третя група ризиків – ризики, щодо яких існує ймовірність виникнення в майбутньому є найскладнішою, оскільки потребує удосконалення підходу до оцінки в умовах невизначеності. Такі ризики не відображаються в системі бухгалтерського обліку, оскільки таке відображення суперечило б принципу бухгалтерського обліку превалювання сутності над формою, оскільки в поточний момент часу ми лише здійснюємо оцінку ймовірності їх виникнення, а сам по собі ризиковий факт господарського життя ще не відбувся.

Якщо ризик має позитивний наслідок (невизначеність), то в майбутньому з високим ступенем імовірності призведе до збільшення економічних вигід організації. Дана невизначеність стає звичайно наслідком незапланованих, непередбачених подій, що породжують можливість припливу економічних вигід до підприємства.

Виходячи з вимоги обачності, невизначеність не визнається в бухгалтерському обліку, так як їх прийняття до обліку може призвести до визнання доходів, які ніколи не будуть матеріалізовані у вигляді припливу грошових коштів або іншого майна. Якщо факт одержання доходу очевидний, то пов'язаний з ним актив не є невизначеністю і повинен бути прийнятий до обліку у відповідному звітному періоді.

Кращим способом захисту від ризиків є створення ефективної системи фінансових резервів, які утворюються для протидії негативним зовнішнім чинникам, а також для нейтралізації і компенсації їх ймовірних негативних наслідків. Засоби фінансових резервів призначені насамперед для компенсації незапланованих витрат (майбутніх витрат).

Дані резерви формуються і використовуються відповідно до законодавчих, нормативних та установчих документів. Незважаючи на безліч економічних чинників, під впливом яких з'являється потреба у резервах, їх

загальне призначення – забезпечити фінансову стійкість ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», пом'якшити наслідки надзвичайних обставин при здійсненні господарських операцій.

На нашу думку облік ризиків шляхом створення резервів реалізує, з одного боку, його інформаційну функцію, а з іншого – дозволяє подолати майбутні несприятливі наслідки від настання ризику. Створення резерву спрямоване, насамперед, на вирішення завдань збереження майна (капіталу) підприємства.

Крім того, зберігається ув'язка між реалізованими доходами і пов'язаними з їх отриманням ризиками, що призводить, в остаточному підсумку, до більш точного визначення фінансових результатів в межах кожного звітного періоду.

У МСБО 37 “Резерви, умовні зобов'язання та непередбачені активи” резерв трактується як зобов'язання з невизначеним часом і сумою. Підходів до оцінки ризиків сьогодні існує безліч, проте на рівні законодавства визначається лише можливість створення резервів, таких як: резерв сумнівних боргів та резерв під забезпечення майбутніх виплат та платежів. Щодо даних резервів, то порядок їх створення та оцінки визначений відповідними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Проте, вважаємо, що підходи до оцінки таких резервів є недосконалими, оскільки не враховують факту ймовірності та невизначеності при розрахунку.

Нами запропонований підхід до оцінки фактів господарського життя, спричинених дією ризику та щодо яких існує ймовірність появи в майбутньому (рис. 2.5).

Пропонуємо оцінку можливих витрат та вигід, які можуть мати місце в майбутньому здійснювати з урахуванням рівня типовості таких витрат та доходів. Такий підхід здійснюється з використанням прийомів математичної статистики, що підвищує точність розрахунку, а також використовує інформацію про ризики, які мали місце в минулому та є типовими для суб'єкта господарювання.

Рис. 2.5. Оцінка фактів господарського життя, спричинених дією ризику

Недоліком даного методу є лише те, що його не можна застосовувати до тих ризиків, ймовірність виникнення яких існує на підприємстві, але подібні ризики не виникали в минулому й, відповідно, відсутня база для оцінки таких ризиків. Рівень типовості доходів оцінюється з використанням математичних показників, наведених у додатку Ш.

Визначення рівня типовості доходів або витрат, які виникли в результаті дії ризику в минулому дозволить визначити ймовірний розмір майбутніх доходів (витрат), на який необхідно створити резерви.

Для визначення необхідності створення резервів на рахунках бухгалтерського обліку, пропонуємо використовувати ймовірність появи ризику та встановлений суб'єктом господарювання рівень суттєвості для об'єктів бухгалтерського обліку.

Якщо ймовірність появи ризику складає 50% і більше, то створення резерву є обов'язковим, а за меншої ймовірності пропонуємо аналізувати рівень суттєвості.

Рівень суттєвості може бути встановлений єдиний для усіх об'єктів бухгалтерського обліку, а також окремо для витрат, які можуть мати місце в результаті дії ризику господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Для візуального аналізу дані розрахунки можна відображати на карті ризиків, на якій одночасно поєднуються обидва зазначених критерія.

Оцінки ризиків господарської діяльності, відповідно до запропонованого підходу на підставі даних господарської діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» проведена у додатку Щ, табл. Щ.1.

Для візуального аналізу даної ситуації, зобразимо місце розрахованого ризику на карті ризиків господарської діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» (додаток Щ, табл. Щ.2). Розрахований ризик знаходиться на частині поля, відповідно до якого створення резервів є не обов'язковим.

Щодо оцінки ймовірності появи ризиків та їх величини сьогодні в науці та міжнародними стандартами управління ризиками виділяється значна кількість різних методів, серед яких найпоширенішим є метод ринкової вартості (VaR), який показує максимальний збиток, що готовий понести суб'єкт господарювання за певний момент часу із заданою ймовірністю.

2.3. Облікове відображення та звітність щодо ризиків господарської діяльності

Система бухгалтерського обліку є найважливішим та найоб'єктивнішим джерелом інформації для потреб управління. Саме тому, з метою надання інформації керівництву про ризики, є необхідним виділення рахунків-індикаторів бухгалтерського обліку, які відображають наявні або потенційні ризики суб'єкта господарювання.

Рахунки-індикатори – це діючі відповідно до чинного законодавства рахунки бухгалтерського обліку, поява яких в ході аналізу поточних управлінських звітів, журналів операцій, оборотно-сальдових відомостей по рахунках свідчить про виникнення поточного ризику, наявність дії (наслідків)

ризик у в результаті минулих подій або надає інформацію про потенційні господарські ризики в майбутньому.

Використання рахунків-індикаторів підвищить оперативність управлінського процесу у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» у виявленні ризиків, а також дозволить здійснити оцінку ймовірності настання подібних ризиків у майбутньому.

На підставі Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та відповідно до запропонованої класифікації ризиків, виокремлено рахунки-індикатори як можливих втрат, так і потенційних вигід, які можуть мати місце в результаті дії ризику. Усі рахунки-індикатори згруповані відповідно до груп ризиків, про які вони сповіщають (Додаток Ю 6).

Таким чином, про наявність ризиків господарської діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» свідчать рахунки активів, капіталу, зобов'язань, доходів та відповідні їм рахунки позабалансового обліку. Крім того, окремі рахунки можуть свідчити про наявність різних груп ризиків.

Поява такого рахунку (субрахунку) в системі бухгалтерського обліку ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» , потребує аналізу подій та фактів господарського життя, які на ньому відображаються, на характер причетності до ризику.

Серед виділених діючих відповідно до законодавства рахунків, нами запропоновано до використання нові рахунки бухгалтерського обліку у відповідності із специфікою діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» . Це такі субрахунки: 479 “Забезпечення витрат, спричинених дією ризику”, 073 “Списані інші активи в результаті непередбачених подій”, 051 “Гарантії та забезпечення надані від звичайної діяльності” та 052 “Гарантії та забезпечення надані в результаті непередбачених подій”.

Введення нових балансових та позабалансових рахунків спричинене необхідністю відображення в бухгалтерському обліку можливих результатів дії

ризик у в майбутньому, ймовірність настання яких, відповідно до проведеної оцінки, становить вище 50 % та рівень яких перевищує встановлений поріг суттєвості на підприємстві.

Так, зокрема рахунок 479 “Забезпечення витрат, спричинених дією ризику” передбачено для узагальнення інформації про рух коштів, які за рішенням ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» резервуються для забезпечення майбутніх витрат і платежів, що з ймовірністю більше 50 % виникнуть в результаті дії ризику, а також включення їх до витрат поточного періоду. Варто відмітити, що ні вітчизняними, ні міжнародними стандартами бухгалтерського обліку не передбачено обов’язкове резервування коштів під ризику, що виникають при здійсненні ризикових операцій.

Дане рішення самостійно приймає керівництво суб’єкта господарювання як одного зі способів забезпечення виконання наданих гарантій як перед собою, так і перед третіми особами. Крім того, таке резервування коштів не матиме жодних податкових наслідків, не суперечить вимогам чинного законодавства, а також може слугувати додатковим джерелом доходу, шляхом розміщення тимчасово зарезервованих коштів на короткострокових депозитах або депозитах до запитання.

Відображення прогнозних витрат в складі забезпечень та гарантій є одним із методів управління ризиками господарської діяльності, та який полягає в перенесенні частини витрат на попередні періоди з метою мінімізації дії майбутніх витрат на фінансові результати в прогнозному звітному періоді.

Варто відмітити, що в періоді виникнення ризику, розмір поточних для такого періоду витрат визначатиметься як різниця між фактичною величиною витрат та створеними забезпеченнями в минулих звітних періодах для такого ризику.

На позабалансовому рахунку 073 “Списані інші активи в результаті непередбачених подій” відобразатиметься інформація про усі списані активи підприємства в результаті непередбачених подій, за винятком безнадійної дебіторської заборгованості та невідшкодованих нестач і втрат від псування

цінностей, для яких окремо передбачені рахунки 071 та 072 відповідно.

Списуватиметься з позабалансового рахунок 073 лише у випадку відшкодування списаних активів винною особою, якщо така буде встановлена, а також у випадку відновлення активу за такої можливості.

На рахунках 051 “Гарантії та забезпечення надані від звичайної діяльності” та 052 “Гарантії та забезпечення надані в результаті непередбачених подій” узагальнюватиметься інформація про наявність та рух виданих ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» гарантій та забезпечень виконання як власних зобов’язань та платежів, так і зобов’язань та платежів інших підприємств, які виникають в результаті дії ризику.

Аналіз виокремлених рахунків-індикаторів проводиться у випадку ретроспективного дослідження внутрішньої та зовнішньої звітності підприємства, а також на стадії моніторингу, тобто відбувається вивчення тих операцій, які вже відображені в системі бухгалтерського обліку.

Після впровадження у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» ризик-орієнтованого підходу до управління пропонуємо для усіх вище зазначених рахунків-індикаторів передбачити в системі бухгалтерського обліку проставлення ознаки ризиковості у випадку відображення на них операцій, пов’язаних в виникненні господарського ризику.

Проставлення ознаки ризиковості відбувається шляхом виділення окремого розрізу аналітики до даних рахунків-індикаторів. Найкраще така можливість реалізується при використанні автоматизованого способу ведення бухгалтерського обліку шляхом використання різноманітних програмних продуктів, в яких можна передбачити алгоритм відображення такої ознаки.

Загальний порядок відображення на рахунках-індикаторах представлений на рис. 2.7.

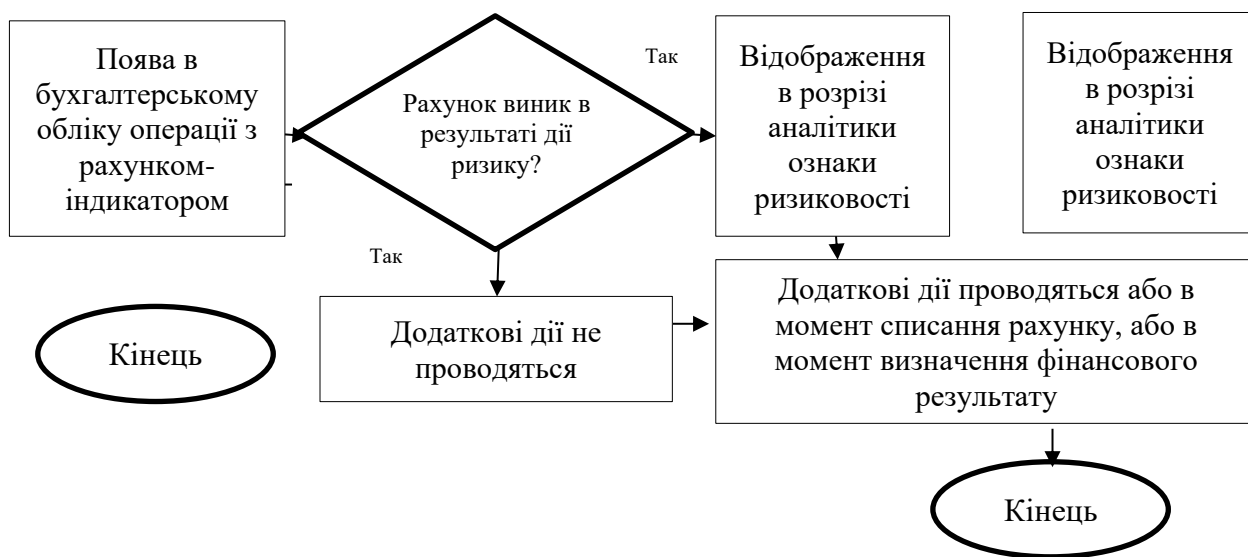

Рис. 2.7. Облікові процедури в момент відображення операції на рахунку-індикатору господарських ризиків

Зокрема, в програмному продукті 1С: Підприємство існує можливість формування оборотних відомостей по рахунках бухгалтерського обліку не класичним способом, а з введенням індивідуальних налаштувань щодо групування та виведення інформації відповідно до потреб користувачів.

Крім того, наявність ознаки ризиковості для виділених рахунків бухгалтерського обліку вказує на те, що даний рахунок виступатиме своєрідним індикатором появи ризику, або фактору ризику господарської діяльності, що сприятиме підвищенню ефективності та оперативності процесу моніторингу за господарськими ризиками суб'єкта господарювання.

Враховуючи вище викладене нами запропоновано удосконалений підхід до відображення господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку за умов ризику, що представлено у додатку Я.

Даний підхід передбачає обов'язкову реєстрацію ознаки ризиковості. Так, зокрема, при проставленні ознаки ризиковості для рахунків-індикаторів активів, капіталу та зобов'язання, інформація, яка відображається на даних рахунках

аналізуватиметься на предмет характеру дії ризику, ймовірності появи ризику в майбутньому, залежності встановленого ризику від окремих дій посадових осіб тощо.

Також запропонована методика бухгалтерського обліку операцій за умов ризику передбачає обов'язкове використання на підприємстві рахунків позабалансового обліку щодо непередбачених активів та зобов'язань, створених гарантій.

Використання рахунків позабалансового обліку спричинене тим, що операції, які виникатимуть у майбутньому під дією ризику, але щодо яких є оцінка їх високої ймовірності, не можуть бути відображені на балансових рахунках відповідно до принципу бухгалтерського обліку превалювання сутності над формою та відповідності та нарахування доходів та витрат.

Інформація, що розкривається у фінансовій звітності повинна мати як якісні, так і кількісні характеристики. Розкриття облікової інформації в таких розрізах дозволяє користувачам поєднати існуючі характеристики й, таким чином, сформуванати загальне уявлення про характер та розміри ризиків, які виникають на підприємстві.

Вимоги до розкриття якісної та кількісної інформації про ризики, які виникають у ході господарської діяльності, наведені в табл. 2.3.

Таким чином, порядок обліку і складання звітності по ризиках вимагає оцінки їх суттєвості. Одним з основних критеріїв такої оцінки є вплив ризику на економічні показники діяльності суб'єкта господарювання.

Ризик визнається істотним, якщо він може вплинути на фінансовий стан, або рух грошових коштів або результати діяльності.

Для оцінки умов визнання ризиків суттєвими, пропонується методика за впливом показників бухгалтерської звітності на найбільш затребувані оціночні показники економічної діяльності та фінансового стану ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод».

Розкриття кількісної та якісної інформації про ризики в фінансові звітності відповідно МСФЗ 7 “Фінансові інструменти: розкриття інформації”

Група критеріїв	Коротка характеристика
Якісні критерії розкриття інформації	Схильність підприємств до ризиків та причини їх виникнення
	Основні напрями діяльності підприємства в сфері управління ризиками (мета, політика та заходи, які вживаються)
	Будь-які зміни у відповідності з попереднім періодом
Кількісні критерії розкриття інформації	Зведені кількісні дані про схильність підприємства до ризику на кінець звітного періоду
	Розкриття інформації про кредитний ризик, протерміновані або знецінені фінансові активи, отримані забезпечення та інші механізми, які використовуються для підвищення якості кредиту, ризику ліквідності та ринкового ризику
	Аналіз терміну дії фінансових активів, які протерміновані, але не знецінені станом на кінець звітного періоду
	Надання інформації про концентрацію ризиків на підприємстві

В економічній літературі міститься велика кількість оціночних показників діяльності та стану організації. Товариство може обрати для себе показники в залежності від стратегічної програми, поставленої мети, від наявності інформації для оцінки, від професійних навичок бухгалтера.

Рекомендуємо ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» закріпити в обліковій політиці перелік показників, які його керівництво вважає достатніми для проведення оцінки.

Облік ризику за допомогою його відображення у вигляді самостійної форми бухгалтерської звітності ставить своїм завданням донести до всіх зацікавлених осіб інформацію про ті ризики, імовірність настання яких і розмір збитку від їх настання можуть бути оцінені з достатнім ступенем обґрунтованості. У такому звіті, приклад якого представлений у додатку АА, повинна знайти відображення як фінансова, так і нефінансова інформація.

Варто відмітити, що необхідність розкриття якісної інформації про схильність ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» до ризиків, призводить до потреби проведення аналізу причин їх виникнення.

Інформацію про ризики, яким піддається підприємство, необхідно

розкривати трьома варіантами:

1. Відображення інформації про ризики в пояснювальній записці.
2. Виділити в самостійну форму бухгалтерської звітності.
3. Коригування сформованої звітності на ризики, до яких схильне підприємство.

Якщо ризик істотний, то на його показник необхідно скоригувати фінансову звітність та розкрити інформацію про ризик в окремій формі, якщо ж він не суттєвий, то досить розкрити інформацію про ризик в пояснювальній записці до фінансової звітності.

Запропонований Звіт про ризики за звітний рік є суто управлінським звітом та містить інформацію про ризики господарської діяльності, які, безпосередньо, не знайшли свого відображення у бухгалтерському обліку, у зв'язку з тим, що факт господарського життя, спричинений дією ризику не відбувся на підприємстві. Даний звіт складається лише з метою моніторингу ризиків, які мали місце в минулих звітних періодах, дія яких залишається і в звітному періоді (на що вказує показник “на початок періоду”).

РОЗДІЛ 3

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ В УПРАВЛІННІ РИЗИКАМИ ПРАТ «ВЕРХНЬОДНІПРОВСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД»

3.1. Роль та місце контролю в процесі управління ризиками

Одним із головних недоліків системи внутрішнього контролю, що функціонує сьогодні в діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», є її цільова установка на вирішення конкретних прикладних завдань, які в переважній більшості випадків не задовольняють потреб та очікувань управлінського персоналу та власників.

У ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» об'єктом контролю є ті операції, фінансові санкції за порушення вимог чинного законодавства при здійсненні яких є значними та безповоротними. Питання, що пов'язані з ідентифікацією під час здійснення внутрішнього контролю проблемних точок у господарській діяльності, які найбільше піддаються впливу ризиків та факторів, що впливають на їх ризикостійкість, не належить до завдань внутрішнього контролю у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» та його предметно-об'єктної сфери.

Це, в першу чергу, пов'язано з нерозробленістю об'єктного аспекту бухгалтерського обліку в умовах існування ризикових ситуацій. До завдань внутрішнього контролю, здійснення яких ігнорується у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», належать контроль за досягненням тактичних і стратегічних цілей товариства, здійснення контрольних заходів, що орієнтовані на управління ризиками, підвищення ефективності діяльності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання.

Сучасні вимоги до системи управління, що ґрунтуються на здійсненні оперативного моніторингу проблемних питань у діяльності для попередження негативних явищ, фактів безгосподарності та марнотратства, вимагають від

внутрішнього контролю як функції управління одержання конкретних результатів у вигляді ідентифікації ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ для зниження рівня втрат, ефективності використання ресурсів, підвищення якості взаємодії при прийнятті управлінських рішень та, як наслідок, підвищення рівня ризикостійкості підприємства.

В умовах ризик орієнтованої системи управління у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» повинна дещо змінитися (рис. 3.1), що дозволить посилити роль внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку як підсистеми його інформаційного забезпечення в системі управління, забезпечити його дієвість та прогностичний характер.

Рис. 3.1. Роль внутрішнього контролю в управлінні ризиками

Необхідність оцінки ризиків та управління ними як елемент системи внутрішнього контролю, спрямованого для досягнення цілей щодо ефективності і результативності операцій компанії, достовірності фінансової звітності, дотримання відповідних нормативно-правових актів, була визначена в 1992 р. в

США Комітетом спонсорських організацій Комісії Тредуя (COSO), який розробив та затвердив нормативний документ «Внутрішній контроль. Концептуальні основи».

Концепція, що була закладена в основу цього нормативного документа і яка отримала назву «Концепція COSO», передбачає, що система внутрішнього контролю містить такі компоненти, як: контрольне середовище (внутрішнє середовище, постановка цілей, визначення подій), оцінка ризиків (оцінка ризиків, реагування на ризики), засоби контролю, інформація і комунікації, моніторинг.

Виходячи з базових засад внутрішнього контролю, орієнтованого на управління ризиками з врахуванням концепції COSO, під ризик-орієнтованим внутрішнім контролем пропонуємо розуміти цілеспрямований комплекс дій суб'єктів організації та суб'єктів здійснення внутрішнього контролю щодо управління ризиками та обмеження їх негативних наслідків на основі встановлення їх видів, форм прояву та наслідків впливу на результати діяльності.

Враховуючи вказане вище, концепція внутрішнього контролю в межах удосконалення концепції господарського контролю в Україні має ґрунтуватися на розвитку теорії та методології як основних її концептів, тобто змістовного аспекту уявлення (ідеї) про фрагмент концепції, що є її ядром, яке об'єднує властивості явищ (предметів) та відносин між ними. При цьому контроль розглядається як підсистема системи вищого порядку на мікрорівні та як самостійна система макрорівня. Характеристика концептуальних засад внутрішнього контролю, які потребують розвитку, зазначена в додатку АВ.1.

Враховуючи світовий досвід впровадження ризик-орієнтованого підходу до внутрішнього контролю, аналіз думок науковців щодо завдань ризик-орієнтованого внутрішнього контролю (додаток АВ.2), особливості ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» та його потенційні потреби, до завдань ризик-орієнтованого внутрішнього контролю у товаристві пропонуємо віднести завдання, наведені у табл. 3.1.

**Завдання ризик-орієнтованого внутрішнього контролю у ПрАТ
«Верхньодніпровський машинобудівний завод»**

Стадія контролю	Завдання контролю
Попередній контроль	Визначення основних сфер та факторів невизначеності для ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»
	Ідентифікація та оцінка внутрішніх ризиків і їх факторів
	Моніторинг зовнішніх ризиків
	Контроль за розподілом за напрямками використання ресурсів
	Оцінка відповідності запланованих до здійснення господарських операцій, проектів (у т. ч. ризикових) очікуваним вигодам та результатам
	Аналіз договірних умов на предмет оцінки потенційних наслідків впливу ризиків на результати здійснених операцій
	Оцінка відповідності наявних джерел фінансування плановим (нормативним) потребам з точки зору можливості виникнення додаткових витрат, що пов'язані із залученими джерелами фінансування
Поточний контроль	Виявлення слабких місць у господарській діяльності для акцентування уваги управлінського персоналу на ключових ризиках, що впливають на фінансові результати
	Контроль виробничого процесу, виконання договірних зобов'язань, проектів та пов'язаних з ним ризиків
	Оцінка ефективності використання майна та ресурсів підприємства з точки зору очікуваних вигод та відповідності стратегії розвитку
	Контроль за виконанням планових (нормованих) показників та ідентифікація ризик-факторів, що вплинули на їх невиконання (недовиконання)
Наступний контроль	Виявлення наслідків функціонування суб'єкта господарювання в умовах ризиків
	Напрацювання заходів щодо реагування на ризики та їх наслідки
	Напрацювання заходів щодо нейтралізації (компенсації) негативних наслідків ризиків
	Контроль результатів реалізації програми управління ризиками
	Контроль ефективності управлінських рішень
	Контроль ефективності застосованих контрольних процедур Ідентифікація недоліків системи ризик -орієнтованого внутрішнього контролю, виходячи з фактичних наслідків впливу ризиків на результати діяльності

Чітке розуміння суб'єктами здійснення ризик-орієнтованого контролю його завдань і очікуваних результатів дозволить правильно підійти до їх реалізації шляхом вибору адекватних поставлених завданням методичних прийомів та способів, підбору відповідних джерел інформації для здійснення контролю, в результаті чого досягається орієнтація на варіативність управлінських рішень щодо управління ризиками.

3.2. Організація внутрішнього контролю ризиків підприємницької діяльності

Побудова ризик-орієнтованого внутрішнього контролю з урахуванням наведених у попередньому питанні завдань має здійснюватися на основі дотримання його базових характеристик, зокрема:

- орієнтація внутрішнього контролю на результат;
- профілактичний та превентивний характер контрольних дій – попередження ризиків є більш ефективним з точки зору мінімізації втрат, ніж здійснення наступного контролю з метою оцінки наслідків ризиків;
- задоволення інформаційних потреб вищого управлінського персоналу щодо існуючих ризиків та можливих альтернативних управлінських рішень щодо управління ними;
- розширене застосування аналітичних процедур при здійсненні внутрішнього контролю;
- комплексний підхід до об'єктів внутрішнього контролю з акцентуванням уваги на зонах ризику та окремих господарських операціях зі значним ступенем ризику;
- інтеграційний характер внутрішнього контролю, що передбачає посилення співробітництва різних підрозділів підприємства в частині інформаційного забезпечення контролю, реалізації контрольних дій та управлінських рішень, що прийняті за його результатами.

Щодо цільового спрямування ризик-орієнтованого внутрішнього контролю по відношенню до внутрішнього та зовнішнього середовищ функціонування ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» вважаємо, що дії суб'єктів здійснення контролю мають бути спрямовані на здійснення контрольних заходів щодо внутрішніх ризиків, їх наслідків, моніторинг і ідентифікацію зовнішніх ризиків.

Щодо впровадження ризик-орієнтованого внутрішнього контролю вважаємо за необхідне посилення контрольних функцій управлінського

персоналу, до якого належить і головний бухгалтер підприємства як основний методолог у системі побудови бухгалтерського обліку, та їх поширення на господарські ризики, в т. ч. комплаєнс-ризиками, що є керованими параметрами, впливають та фінансові результати діяльності – розмір отриманого прибутку (понесеного) збитку та піддаються управлінському впливу.

При цьому необхідною є координація дії між суб'єктами внутрішнього контролю, на яких покладено функції контролю за ризиками та їх наслідками, що на практиці як елемент побудови ефективної системи управління ігнорується.

Напрями координації дій управлінського персоналу та осіб, до компетенції яких належить здійснення внутрішнього контролю та управління ризиками, вбачаємо в обміні інформацією, здійсненні консультування з питань, що входять до професійних компетенцій управлінського персоналу, безпосередньої участі у прийнятті управлінських рішень, які мають передбачати знаходження компромісу між очікуваною вигодою за результатами прийнятого та впровадженого в життя рішення й втратами, які може понести суб'єкт господарювання від реалізації прийнятого управлінського рішення.

Модель взаємодії суб'єктів внутрішнього контролю з іншим управлінським персоналом у процесі управління ризиками представлена на рис. 3.2.

Застосування наведеної моделі координації дій суб'єктів внутрішнього контролю та управлінського персоналу сприяє налагодженню процесу ризик-орієнтованого управління відповідно до завдань управління ризиками, оперативній ідентифікації ризиків і всесторонній оцінці їх наслідків для мінімізації негативного та максимізації позитивного ефекту при впровадженні управлінського рішення, реалізації комплексного та системного підходу до управління ризиками, що передбачає застосування різногалузевих професійних знань.

Основою ефективності організації внутрішнього контролю ризиків є його стандартизація.

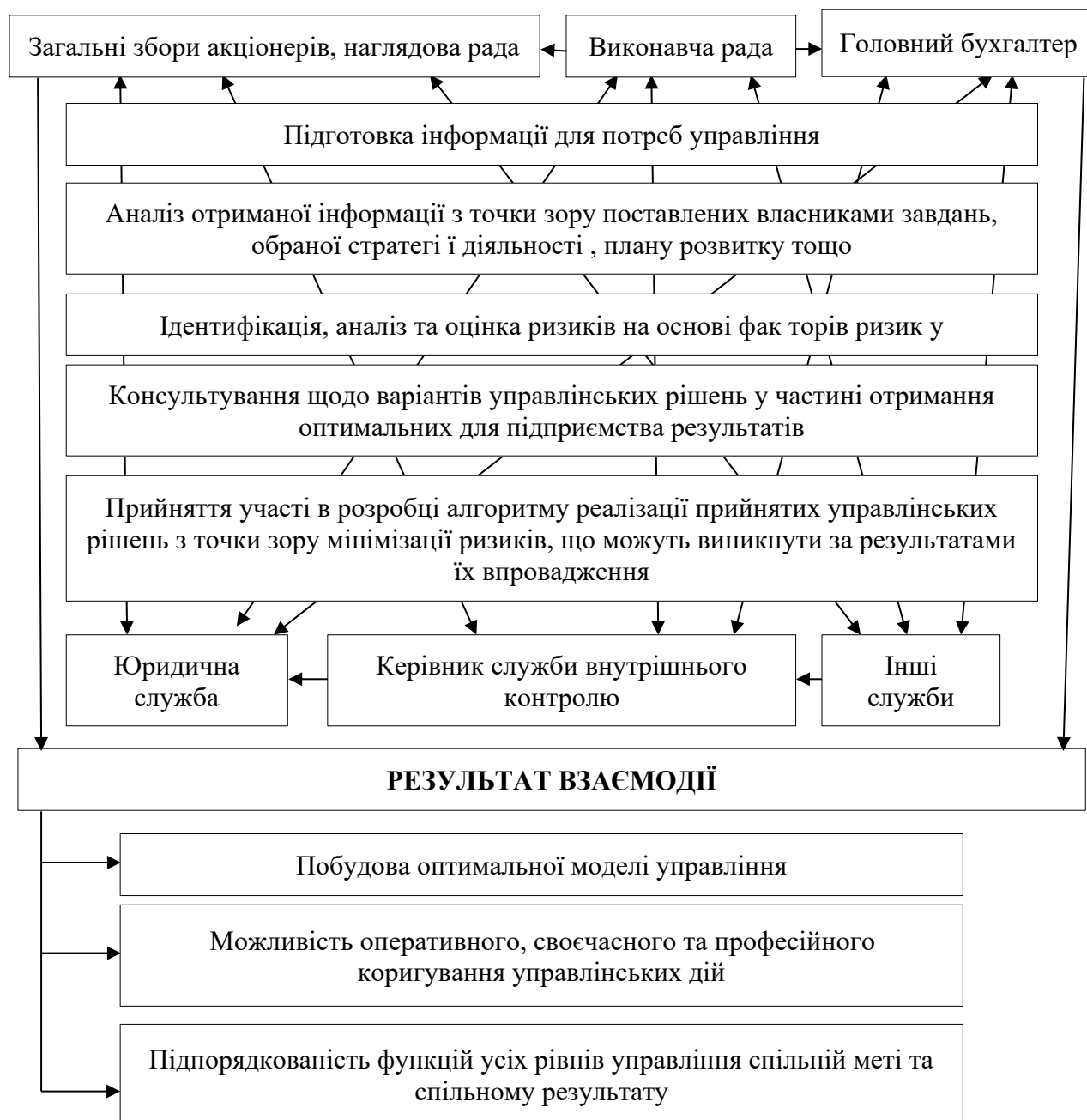

Рис. 3.2. Модель взаємодії суб'єктів внутрішнього контролю з іншим управлінським персоналом у системі ризик-орієнтованого управління у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод»

Вітчизняні науковці, досліджуючи питання стандартизації внутрішнього контролю, по-різному підходять до визначення переліку стандартів (додаток АД). Відмітимо, що не усі із запропонованих науковцями стандартів дозволяють врахувати потреби організації контролю ризиків як об'єкта, що потребує уточнення певних аспектів стандартизації контролю ризиків.

Вважаємо, що система стандартів контролю ризиків ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» має складатися із стандартів стосовно:

- професійних вимог до суб'єкта-виконавця контролю ризиків (його компетенції, принципів діяльності);
- проведення контролю ризиків (планування контрольних заходів, погодження планування з керівником, організації системи контролю ризиків, функціонування контролю ризиків, документування результатів контролю ризиків, доведення результатів контролю ризиків до керівника.

Система контролю ризиків може бути представлена переважно окремим працівником ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» (або шляхом наділення працівника повноваженнями здійснювати контроль ризиків). Для забезпечення дотримання окремих організаційних аспектів за зазначеними напрямками розроблено Положення про організацію проведення контролю ризиків ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» (додаток АЕ). Це положення може бути використане у товаристві як основа організації контролю ризиків. До нього можуть вноситися зміни залежно від змін умов господарювання товариства.

Щодо суб'єкта-виконавця контролю ризиків на рівні товариства повинні бути документально закріплені такі аспекти:

1. Завдання суб'єкта контролю ризиків.
2. Принципи діяльності суб'єкта контролю ризиків
3. Права суб'єкта контролю ризиків на збір інформації та залучення до співпраці співробітників усіх структурних підрозділів товариства.
4. Обов'язки суб'єкта контролю ризиків діяти відповідно до внутрішніх регламентів ризиків товариства.
5. Підпорядкованість суб'єкта контролю ризиків керівнику товариства.
6. Вимоги до суб'єкта контролю ризиків:
 - кваліфікаційні (повна вища освіта у галузі знань з управління, економіки або права, а також наявність у особи знань з бухгалтерського обліку, фінансів,

права, інформаційних технологій, законодавства у галузі машинобудування);

- конфіденційність (нерозголошення інформації та збереження комерційної таємниці).

Крім того необхідно врахувати можливість часткового делегування повноважень суб'єкта-виконавця контрольних дій, в залежності від розміру товариства. При цьому, масштаби делегування контрольних повноважень, є пропорційними розміру суб'єкта господарювання. Так у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» доцільним є часткове делегування контрольних повноважень окремим працівникам.

Під час проведення контролю ризиків у товаристві повинні бути задокументовані такі моменти:

1. Планування контрольних заходів.
2. Організація контрольних заходів.
3. Виконання контрольних заходів.
4. Оформлення результатів контролю.

Не менш важливим є встановлення норм-індикаторів відхилень за окремими ризиками ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод». Для цього необхідно взяти за основу розподіл ризиків на зовнішні та внутрішні.

Розглянемо внутрішні ризики ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» та визначимо можливість нормування відхилень, здатних ідентифікувати наближення ризикових подій. Для цього виділимо такі ризики: майнові, комерційні, виробництва продукції, фінансові.

Майнові ризики уособлюють небезпеку втрати майна товариства або його псування внаслідок неналежного виконання працівниками їх обов'язків, шахрайства, зловживань та обставин непереборної сили. Умовно серед майнових ризиків ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» можна виділити такі: існування, повноти, правильності оцінки, права власності.

Визначення норм за цією групою ризиків має гуртуватися на таких документах: статуті товариства, обліковій політиці, а також первинних документах бухгалтерського обліку. За цією групою ризиків можна виявити

відхилення у стані ризикотвірних факторів, що свідчить про наближення ризикової ситуації і обумовлюють необхідність прийняття управлінських рішень (додаток АЖ).

Дослідження потребує не просто виявлення факту втрати майна, адже ця ситуація є вже наслідком реалізації ризикової ситуації, а виявлення загроз настання ризикових подій. Проте виявлення факту втрати або псування майна є важливим з точки зору визначення причин і недопущення їх повторення у майбутньому.

Нормування за комерційними ризиками має дещо спільне з нормуванням майнових ризиків: контроль цих груп ризиків базується на застосуванні прийомів встановлення параметрів ризикотвірних факторів. Нормативи за цією групою ризиків мають бути розроблені на основі положень, документально закріплені договірними відносинами між товариством та контрагентами, а свідченням наближення або настання ризикових подій (як основи попередження настання аналогічних ситуацій у майбутньому) є порушення окремих положень договірних відносин (додаток АЖ).

Ризики виробництва та реалізації продукції доцільно поділити на дві групи: ризики технологічного процесу та породжені попитом. У машинобудуванні виробничий процес ґрунтується на застосуванні певної технології і є прямо пропорційним ефективному використанню устаткування та виробничих ресурсів (додаток АЖ).

Джерела встановлення норм фінансової групи ризиків також можуть бути різноманітними та варіюватися залежно від окремих видів ризиків, що визначаються їх походженням: інфляційні та дефляційні, валютні, втраченої вигоди, ліквідності, банкрутства. Однак не за всіма групами ризиків доцільно визначати норми як підставу для їх ідентифікації. Тобто за валютними, інфляційними та дефляційними ризиками недоречно було б встановлювати норми-індикатори наближення ризикових ситуацій, адже ця група ризиків виникає на рівні макросередовища, а тому, найбільш доречним буде оптимізація процесу реагування на них. У зв'язку з цим, за даною групою ризиків аналогічно

до інших ризиків, зумовлених зовнішнім середовищем, доцільно застосовувати моніторинг як основу контролю ризиків та враховувати в процесі власної діяльності. До того ж, зазначені ризики породжуються нестабільністю політичної та економічної ситуації, їх наближення можна побачити на основі кількісної оцінки та моніторингу інших груп ризиків.

Ризики ліквідності, платоспроможності, банкрутства визначаються на основі проведення певних аналітичних розрахунків. Тому норми їх встановлення можуть варіюватися залежно від обраного методу їх визначення (додаток АЖ).

Так як облік та внутрішній контроль загалом забезпечує менеджмент інформацією про внутрішні ризики, а тому у наступному питанні дослідимо порядок комплексної оцінки внутрішніх ризиків ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод».

3.3. Комплексна оцінка внутрішніх ризиків ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», шляхи зниження впливу ризиків на його діяльність

На основі вивчення наукової літератури ми дійшли висновку, що при комплексній оцінці внутрішніх ризиків ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» спочатку повинен проводитися розрахунок фінансових показників діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод». Одним із наслідків розвитку загального статистичного аналізу є розробка рейтингової системи оцінки діяльності підприємства, яка дає змогу узагальнити результати дослідження за показниками або критеріями та отримати якісний висновок стосовно функціонування підприємства в цілому [38, с. 282].

Цей метод спирається на використання відносних величин – показників-коефіцієнтів фінансового стану підприємства. Джерелом інформації для проведення такого аналізу є фінансова звітність.

Одним з основних завдань подальшого дослідження є відбір тих показників, на основі яких буде здійснюватися оцінка ступеня ризику. Ці показники мають бути такими, щоб усі особи, пов'язані з товариством економічними відносинами, могли одержати відповідь на запитання, наскільки надійним є ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» як партнер у фінансовому відношенні, а отже, прийняти рішення про економічну доцільність продовження або встановлення таких відносин з підприємством.

З метою вибору показників, що найбільш повно характеризують певні напрямки діяльності підприємства, нами розглянуті наступні методики оцінки стану підприємств на основі фінансових показників [46, 47, 48, 67] та наукові публікації з діагностики підприємств.

На основі цього ми дійшли висновку, що основними вимогами відбору коефіцієнтів для подальшого аналізу є такі:

- 1) фінансові показники повинні мати форму відносних величин;
- 2) при проведенні аналізу повинен бути присутнім фактор порівняння: порівнюються показники діяльності підприємства за різні проміжки часу або з еталоном.

Особливо ефективним є впорядкування розгляду фінансових показників за групами, що характеризують основні властивості діяльності підприємства: ліквідність і платоспроможність, ефективність менеджменту підприємства, прибутковість (рентабельність) його діяльності тощо.

Такий поділ можна зробити різними способами. Ми пропонуємо проводити аналіз наступних підсистем підприємства: рентабельність, операційна система, обслуговування боргу, майновий стан і управління активами, ліквідність, структура капіталу. Показники, що увійшли до кожної з цих груп, наведені у додатку АІ.

Показники рентабельності характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, доходність різних напрямків діяльності, окупність витрат тощо. Вони більш повно, ніж прибуток, характеризують кінцеві результати господарювання, адже їх величина показує співвідношення ефекту з наявними

або використаними ресурсами. Їх використовують для оцінки діяльності підприємства і як інструмент у інвестиційній політиці та ціноутворенні [64, с. 300].

Показники операційного аналізу оцінюють динаміку прибутку підприємства. Доповненням до них служить аналіз операційних витрат, який здійснюється з метою оцінки динаміки частки різних видів витрат у структурі сукупних витрат товариства.

Показники обслуговування боргу показують, яка частина прибутку чи грошового потоку поглинається процентними і (або) іншими фіксованими витратами (платежами). Ця група показників характеризує платоспроможність товариства та його можливості сплачувати відсотки і основну суму боргу в обумовлені терміни, тобто обслуговувати борг.

Показники майнового стану товариства характеризують стан його основних засобів і величину їх зносу.

Група показників ліквідності характеризує здатність товариства швидко перетворити активи на гроші. Оцінюючи ліквідність товариства, ми маємо змогу аналізувати достатність поточних (оборотних) активів для погашення поточних зобов'язань – короткострокової кредиторської заборгованості.

Показники ефективності управління активами виявляють тенденції у використанні ресурсів товариства. За допомогою цих показників можна з'ясувати, наскільки обсяг окремих видів активів у балансі відповідає справжній або майбутній господарсько-економічній діяльності підприємства та визначити результати і ефективність його поточної основної виробничої діяльності. Також ці показники дають змогу оцінити ефективність використання товариства власних коштів.

Показники структури капіталу мають призначення показувати ступінь можливого ризику банкрутства підприємства у зв'язку з використанням позикових фінансових ресурсів.

Методика розрахунку кожного з обраних показників наведена у додатку АК.

Однак, розрахунок запропонованих показників сам по собі є практично неінформативним. Певні висновки можна зробити лише за умови проведення їх просторово-часового аналізу або шляхом зіставлення розрахованих величин з нормативними значеннями [38].

Наступним кроком ми визначили порівняння отриманих раніше показників із еталонними. Так, фактичні значення показників, розраховані для конкретного підприємства, порівнюють з нормативними значеннями, а за ступенем відхилення фактичних значень від нормативних судять про величину ризику. Крім того, різні показники можуть свідчити про різний рівень ризику. У цій ситуації для кожного з коефіцієнтів визначають діапазон відхилень від нормативу (діапазон значень).

Також, як і в статистичному аналізі, ми будемо виділяти чотири ризикові зони: мінімального ризику (відхилення в межах 25% від нормативу), допустимого ризику (відхилення в межах 50%), критичного ризику (відхилення в межах 75%) та катастрофічного ризику (відхилення вище 75%).

Єдиною групою показників, для яких ми пропонуємо дещо змінити запропоновані зони ризиків є показники рентабельності, оскільки вони характеризують не окрему сферу функціонування товариства, а всю його діяльність в цілому. Так, для показників рентабельності відхилення в межах 25% від нормативу буде відповідати зоні критичного ризику; від 25% і вище – зоні катастрофічного ризику.

У додатку АЛ нами наведено нормативні значення обраних показників, що присутні в нормативних актах та спеціальній літературі з фінансового аналізу, а також розраховані інтервальні значення цих коефіцієнтів за зонами ризику. Відмітимо, що в ситуаціях, коли у одного показника за різними джерелами інформації існувало більше одного нормативу, ми вибирали менш суворий.

Також для деяких з відібраних показників нормативні значення не встановлені, тому в цих випадках спираються на позитивні чи негативні зміни в динаміці.

Розрахунок описаних вище коефіцієнтів за 2016 – 2018 роки для ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» здійснено у додатку АМ.

Аналіз отриманих груп показників, що описують фінансово-господарську діяльність ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», дозволив нам зробити певні висновки про особливості функціонування тієї чи іншої підсистеми та наявні внутрішні ризики.

Відмітимо, що всі показники рентабельності мають стійку тенденцію до зростання протягом 2016 – 2018 років. Рентабельність продукції та рентабельність діяльності вказують на ефективність виробництва продукції ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» та його основної діяльності відповідно.

Рентабельність активів характеризує здатність керівництва товариства ефективно використовувати його активи для отримання прибутку. Крім того, динаміка цього показника свідчить про зростання середньої прибутковості, отриманої на всі джерела капіталу.

Рентабельність власного капіталу – це найважливіший фінансовий показник віддачі для будь-якого власника бізнесу, який показує, наскільки ефективно був використаний вкладений у справу капітал. На відміну від схожого показника «рентабельність активів», даний показник характеризує ефективність використання не всього капіталу (або активів), а тільки тієї його частини, яка належить власникам підприємства. У ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» спостерігалось зростання цього показника, що є позитивним.

Друга група показників дозволяє провести операційний аналіз. Це аналіз результатів діяльності підприємства на основі співвідношення обсягів виробництва, прибутку і витрат, що дозволяє визначити взаємозв'язки між витратами і доходами при різних обсягах виробництва. Його завданням є знаходження найбільш вигідного поєднання змінних і постійних витрат, ціни та обсягу реалізації. Цей вид аналізу є одним з найбільш ефективних засобів планування і прогнозування діяльності підприємства та оцінки внутрішніх

ризиків.

Коефіцієнт зміни валового продажу характеризує зміну обсягу валових продажів поточного періоду по відношенню до обсягу валових продажів попереднього періоду. Як свідчать результати проведених розрахунків, у 2017 р. У ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» цей показник зріс майже у 3 рази, що свідчить про зменшення внутрішніх ризиків, але в наступному році він трохи знижується.

Коефіцієнт операційного прибутку показує ефективність основної діяльності підприємства, тобто цей коефіцієнт характеризує ефективність процесу виробництва на підприємстві. Із даних проведеного аналізу видно, що у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» виробнича діяльність була ефективною протягом усього періоду, так як цей показник має стійку тенденцію до зростання.

Аналіз операційних витрат проводиться з метою оцінки динаміки частки різних видів витрат у структурі сукупних витрат підприємства і є доповненням операційного аналізу. Аналіз операційних витрат дозволяє з'ясувати справжню причину зміни показників прибутковості господарюючого суб'єкта і, як наслідок, його ризиків. Показниками даної аналітичної групи є виробничі витрати на одну гривню реалізованої продукції, витрати на збут на одну гривню реалізованої продукції, адміністративні та інші операційні витрати на одну гривню реалізованої продукції. Отримані значення показників дають можливість зробити висновки про причини зміни прибутковості продажів товариств. Як видно з додатка АМ ця група показників також свідчить про стабільність діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» і відсутність значних внутрішніх ризиків.

Показники обслуговування боргу показують, яка частина прибутку або грошового потоку поглинається процентними та іншими фіксованими витратами. До коефіцієнтів, що характеризують боргове навантаження на суб'єкта господарювання, відносяться: показник забезпеченості відсотків поточної заборгованості та показник забезпеченості відсотків загальних

зобов'язань і основної частини боргу.

Коефіцієнт забезпеченості відсотків поточної заборгованості дає уявлення, на скільки прибуток підприємства (без урахування нарахованої амортизації) перевищує відсотки, належні до сплати за заборгованістю. Серед науковців не має чіткої думки щодо нормативного значення цього показника, але за найменш жорстким підходом цей показник повинен бути більше 1,5. Як видно з додатку АМ у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» цей показник був значно нижче від мінімального значення протягом всього аналізованого періоду і вказує на відсутність значних внутрішніх фінансових ризиків товариства.

Отримані значення коефіцієнта придатності основних засобів свідчать про несприятливу ситуацію, що склалася у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» із станом його основних засобів, які постійно зношуються і майже не оновлюються. У свою чергу це може стати причиною виникнення різноманітних виробничих ризиків, як то: технічних, екологічних, ризиків виникнення непередбачених витрат і зниження доходів, ризиків втрати майна підприємства та безпосередньо виробничих ризиків. Значення цього показника згідно з додатками АМ та АЛ вказує на наявність критичного ризику використання основних засобів у товаристві.

Коефіцієнт оборотності активів показує скільки разів за період відбувається повний цикл виробництва і обігу, що в кінці-кінців приносить ефект у вигляді прибутку. Так, у 2017 р. у порівнянні з 2016 р. спостерігається значне зниження значення цього показника, що є негативним, але в наступному році він знову зростає. Аналогічну тенденцію мають і всі інші показники оборотності і свідчать про відсутність критичних внутрішніх ризиків товариства.

Фондовіддача, що показує ефективність використання основних засобів ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» стрімко зростає протягом аналізованого періоду, що вказує на мінімальний внутрішній ризик.

Аналіз показників ліквідності на підприємствах проводиться з метою визначення можливості товариства покрити всі їх фінансові зобов'язання. У

рамках цієї групи нами були розраховані: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності. Як видно з додатку АМ всі ці показники протягом 2016 – 2018 р. суттєво більші від нормативного значення і вказують на мінімальний фінансовий ризик.

Для визначення ступеня можливого ризику банкрутства у зв'язку з використанням позикових коштів використовують показники структури капіталу, які відображають співвідношення власних і позикових коштів у джерелах фінансування підприємства і характеризують ступінь фінансової незалежності підприємства від кредиторів.

Відношення заборгованості до активів являє собою первинну оцінку, яку можна зробити, прагнучи оцінити ризик підприємства. Результати проведених розрахунків говорять про те, що більше 52% фінансових ресурсів ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» у 2018 р. отримані ними з позикових джерел. Зростання цього показника свідчить про наявність допустимого ризику у 2018 році та його відсутність у попередніх періодах.

Коефіцієнт співвідношення позикового і власного капіталу характеризує залежність підприємства від позикових коштів. За розглянутий проміжок часу в ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» спостерігалось збільшення значень цього показника у 2017 р. Подібна тенденція говорить про поступове збільшення фінансових ризиків та, якщо дана тенденція збережеться, то виникне ризик втрати платоспроможності в майбутньому. Але у 2018 р. цей показник знову зменшився і вказує на відсутність ризику втрати платоспроможності.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами характеризує достатність у суб'єкта господарювання власних оборотних коштів, необхідних для фінансової стійкості. Протягом аналізованого періоду у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» розраховані значення показника знаходяться в межах допустимої норми, що означає, що активи товариства фінансуються за рахунок найбільш стійких джерел – власного капіталу.

Коефіцієнт автономії – характеристика стійкості фінансового стану, що

показує ступінь фінансової незалежності суб'єкта господарювання. Він характеризує частку коштів власників підприємства в загальній сумі активів. Чим вище значення коефіцієнта, тим більш фінансово стійким є підприємство і тим менш залежним від сторонніх кредитів.

Згідно з проведеними розрахунками ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» протягом 2016 – 2018 рр. має значення коефіцієнту у межах норми (від 0,5 до 0,8). Такі високі значення означають невеликий ризик втрати інвестицій, вкладених у товариство, і наданих йому кредитів для кредиторів та інвесторів, що робить ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» інвестиційно привабливим.

Все викладене вище показало, що розраховані коефіцієнти кожної з семи економічних груп дали змогу зробити поглиблений аналіз ризикованості діяльності ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод». Тим не менш, вони дозволяють лише суб'єктивно судити про позиції товариства на ринку серед інших підприємств галузі з точки зору рівня ризиків.

Для того, щоб отримати об'єктивні дані з цього приводу, необхідно порівняти значень економічних показників з еталонними значеннями та співставлення значень у динаміці.

Для того, щоб звести отримані результати до порівняльного вигляду їх ранжують, присвоюючи певний бал. Присвоєння балів здійснюється, виходячи з відповідності отриманого значення показника певній зоні ризику, а також його значенню в динаміці.

Так, при порівнянні з нормативом 1 бал відповідає показникам зони мінімального ризику, 2 бали – зоні допустимого ризику, 3 бали – зоні критичного ризику, 4 бали – зоні катастрофічного ризику.

За умови характеристики показників у динаміці, бали розподіляються таким чином:

1 – у звітному періоді порівняно з попереднім значення коефіцієнта змінилося в кращий бік або залишилось на попередньому рівні, який відповідав сталому розвитку підприємства;

2 – у звітному періоді порівняно з попереднім значення коефіцієнта дещо погіршилось або залишилось на попередньому не зовсім позитивному рівні;

3 – у звітному періоді порівняно з попереднім значення коефіцієнта суттєво погіршились;

4 – у звітному періоді порівняно з попереднім значення коефіцієнта значно погіршилось і свідчить про наявність великих проблем у підприємства.

В обох випадках між балами існує чітка логічна градація і вони мають однаковий інтервал: кожний наступний бал характеризує наступну за логікою ланку – починаючи з мінімальної точки і закінчуючи в максимальній.

Порівнявши отримані фактичні значення коефіцієнтів (додаток АМ) з нормативами, зазначеними у додатку АЛ, переведемо їх у бали відповідно до запропонованої методики і наведемо їх у додатку АН.

Визначивши групи фінансових показників для оцінки ризику, їх нормативні значення, а також розрахувавши зони їх коливань, можна розрахувати в якій ризиковій зоні знаходиться та чи інша підсистема функціонування підприємства, а також підприємство в цілому.

Таким чином, рівень ризику внутрішньої підсистеми підприємства розраховують за формулою (нормовані одиниці – н.о.):

$$Пп = \frac{\sum B_i}{n} \quad (3.1)$$

де Пп – ризик підсистеми підприємства;

B_i – бальне значення i -го показника в межах групи;

n – кількість показників у групі

Нормована комплексна оцінка внутрішнього ризику ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» як системи є середньозваженим значенням рівнів ризику усіх підсистем і визначається за наступною формулою (н.о.) (3.2):

$$Квп = \sum Пп \times q \quad (3.2)$$

де Квп – нормована комплексна оцінка внутрішніх ризиків підприємства;
q – питома вага групи ризику.

На цьому етапі ми маємо змогу отримати комплексний показник внутрішнього ризику товариства, що дозволяє порівняти досліджуване товариства із основними конкурентами або його внутрішні ризики в динаміці.

Відмітимо, що роль окремих показників у формуванні рівня внутрішніх ризиків підприємства не є однаковою. З огляду на це їх доречно враховувати за допомогою системи статистичних вагів. Приймаючи до уваги велику кількість розглянутих показників та їх взаємопов'язаність, ми вважаємо за доцільне зважувати не окремі коефіцієнти, а їх групи (додаток АП).

Розрахувавши узагальнені бальні значення коефіцієнтів по семи аналітичних групах за формулою 3.1 занесемо їх значення в додаток АП. Далі на основі формули 3.2, розрахуємо значення комплексного показника внутрішніх ризиків.

Для оцінки комплексного внутрішнього ризику використаємо шкалу ризиків, запропоновану Прибитковою А.Г. [70]:

- 1,00 – 1,5 – зона мінімального ризику;
- 1,5 – 2,5 – зона допустимого ризику;
- 2,5 – 3,5 – зона критичного ризику;
- більше 3,5 – зона катастрофічного ризику.

Порівнявши дані додатку АП із шкалою ризиків ми можемо зробити висновок, що у 2017 р. та 2018 р. ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» знаходилося в зоні мінімального ризику.

Маючи інформацію про загальну ризикованість діяльності господарюючого суб'єкта, ми можемо підібрати оптимальний варіант управління всім комплексом його ризиків.

За умови прийнятності ступеня впливу ризиків (зона мінімального

ризиками) рекомендується прийняття ризику. Для всіх інших випадків, базуючись на рекомендаціях про умови використання тих чи інших методів управління ризиками, нами була узагальнена схема управління ризиками залежно від зони ризику, в якій знаходиться підприємство (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Схема вибору методів оптимізації внутрішніх ризиків діяльності підприємств

Зона ризику підприємства	Методи управління ризиками
Зона мінімального ризику	Прийняття ризику
Зона допустимого ризику	Зниження ризику: здобуття додаткової інформації, фінансова диверсифікація, страхування
Зона критичного ризику	Попередження ризику; зниження ризику: створення резервів та запасів на покриття можливих збитків, самострахування
Зона катастрофічного ризику	Уникнення ризику; зниження ризику: лімітування витрат підприємства, диверсифікація кредитного портфелю, диверсифікація діяльності

Однак, вибір одного чи декількох універсальних методів управління часто може бути недостатнім, адже кожному з підприємств притаманні певні специфічні ризики, які є більш небезпечними за інші.

Як бачимо ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» знаходиться в зоні мінімального ризику, а тому може приймати внутрішні ризики. Але в майбутньому цей стан може змінитися і товариству прийдеться зменшувати ризики.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено теоретичне узагальнення та розроблено рекомендації щодо обґрунтування теоретичних положень і розробки питань з удосконалення організації та методики обліку та внутрішнього контролю в умовах ризик-орієнтованого підходу до управління:

1. Ризик як економічна категорія – це прогнозна характеристика будь-якої цілеспрямованої діяльності (бездіяльності) суб'єкта господарювання, зумовлена необхідністю прийняття управлінських рішень на користь обрання альтернатив ймовірнісного характеру, здатних генерувати шанси попри наявність небезпек та загроз, та яка відображає можливість негативного відхилення від встановлених цілей. Принциповими відмінностями такого розуміння сутності ризику є: усвідомлення того, що ризик притаманний будь-якій цілеспрямованій діяльності (бездіяльності); ідея про те, що альтернатива (можливість вибору) є завжди; розгляд ризику в контексті досягнення конкретної цілі в дуалістичній єдності з шансом; розмежування понять «ризик», «небезпека», «загроза»; трактування ризику як прогносної характеристики діяльності, яка відображає її майбутню спрямованість та ймовірнісний характер.

Основними властивостями ризику, невіддільними від його змісту, є: ймовірнісний характер, суперечність, альтернативність, та правомірність.

2. Складовими системи ризик-орієнтованого управління є: внутрішнє середовище, визначення цілей суб'єкта господарювання, визначення ризиків оцінка ризиків, реагування на ризик, інформація та комунікація, засоби контролю, моніторинг. Доведено, що облік та контроль відіграють надзвичайну роль при управлінні ризиками і запропоновано спрощену модель системи ризик-орієнтованого управління ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод», яка відображає місце вищих органів управління та системи бухгалтерського обліку в даній системі, а також взаємозв'язки, які між ними виникають в ході управління та вплив, який ними здійснюється на процес

управління.

На основі проведеного дослідження ми дійшли висновку, що при організації бухгалтерського обліку для потреб ризик-орієнтованого підходу до управління облік повинен враховувати не лише ті принципи, які закріплено законодавчо, а ще й такі: безперервності, повноти, оперативності та своєчасності інформації, єдиного методичного забезпечення, контролю та відповідальності.

3. На основі дослідження стану машинобудівної галузі в Україні нами побудовано матрицю за результатами STEP-аналізу вітчизняного машинобудування та опитування адміністративного персоналу ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод». Сформована матриця описує зовнішні чинники, на які товариство не може безпосередньо впливати, однак змушено їх враховувати в процесі своєї діяльності. Це дозволило виокремити основні фактори ризику галузі.

Дослідження особливостей господарювання ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» дозволило дійти висновку, що організація бухгалтерського обліку у товаристві здійснена на високому рівні, наявні і виконуються всі регламентуючі документи відповідно до вимог чинного законодавства. Товариство є фінансово стійким, протягом всього аналізованого періоду отримувало прибуток, розмір якого постійно зростає, і тим самим реалізовувало мету, яку визначено у Статуті. Значний потенціал товариства підтверджує доцільність і необхідність використання новітніх підходів до управління, одним з яких є ризик-орієнтований підхід.

4. З метою підвищення ефективності впровадженні ризик-орієнтованого підходу до управління у ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» в роботі запропоновано Внутрішню політику управління ризиками, яка визначає загальні засади та цілі створення системи управління ризиками, порядок її взаємодії з іншими економічними підсистемами.

Удосконалено механізм використання облікової політики як інструменту ідентифікації та управління господарськими ризиками з метою моніторингу та мінімізації їх впливу, а саме: сформовано основні етапи формування облікової

політики ризиків та складові такої політики; побудовано спрощену модель взаємозв'язку системи ризик-орієнтованого управління та системи бухгалтерського обліку в розрізі етапів процесу управління; визначено джерела облікової інформації, що забезпечують систему управління про наявні та потенційні ризики підприємницької діяльності.

5. З урахуванням інформаційних запитів, які висуваються системою ризик-орієнтованого управління, здійснено удосконалення документування як елементу методу бухгалтерського обліку шляхом розробки внутрішніх типових форм документів з управління ризиками, на підставі яких здійснюється ідентифікація об'єктів бухгалтерського обліку та визначається характер впливу ризиків.

6. З метою покращення облікового забезпечення управління ризиками виокремлено рахунки-індикатори як можливих втрат, так і потенційних вигід, які можуть виникнути в результаті дії ризику. Усі рахунки-індикатори згруповані відповідно до груп ризиків, про які вони повідомляють, а також запропоновано до використання нові рахунки бухгалтерського обліку: 479 “Забезпечення витрат, спричинених дією ризику”, 073 “Списані інші активи в результаті непередбачених подій”, 051 “Гарантії та забезпечення надані від звичайної діяльності” та 052 “Гарантії та забезпечення надані в результаті непередбачених подій”.

7. Враховуючи світовий досвід впровадження ризик-орієнтованого підходу до внутрішнього контролю, особливості ПрАТ «Верхньодніпровський машинобудівний завод» та його потенційні потреби, нами визначено завдання ризик-орієнтованого внутрішнього контролю на попередній, поточній та наступній стадіях контролю.

8. Розроблено модель взаємодії суб'єктів внутрішнього контролю з іншим управлінським персоналом у процесі управління ризиками. Застосування наведеної моделі координації дій суб'єктів внутрішнього контролю та управлінського персоналу сприяє налагодженню процесу ризик-орієнтованого управління відповідно до завдань управління ризиками, оперативній

ідентифікації ризиків і всесторонній оцінці їх наслідків для мінімізації негативного та максимізації позитивного ефекту при впровадженні управлінського рішення, реалізації комплексного та системного підходу до управління ризиками, що передбачає застосування різногалузевих професійних знань.

Основою ефективності організації внутрішнього контролю ризиків є його стандартизація. В межах його організації запропоновано окремі внутрішні стандарти, серед яких Положення про організацію та здійснення контролю ризиків, а також довідник типових відхилень показників ризикотвірних факторів за видами ризиків для потреб контролю.

9. Доведено, що широке застосування аналітичних процедур у внутрішньому контролі ризиків створює можливість якісного процесу роботи з отриманою інформацією і забезпечує його високу результативність. З метою внутрішнього контролю ризиків розроблено підхід до оцінки внутрішніх ризиків на основі розрахунку системи коефіцієнтів фінансового стану з виділенням таких груп коефіцієнтів: рентабельність, операційна система, обслуговування боргу, майновий стан і управління активами, ліквідність, структура капіталу. Джерелом інформації для проведення аналізу є фінансова звітність. Цей підхід дозволяє визначити зону ризику, в якій знаходиться суб'єкт господарювання на визначити найбільш оптимальний метод управління внутрішніми ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Менеджмент прийняття рішень і ризик : навч. посіб. / В. Андрійчук, Л. Бауер. – К.: КНЕУ, 1998. – 174 с.
2. Артамонов А.А. Функции управления рисками в процессе реализации инвестиционных строительных проектов: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление» / Санкт-Петербург. – 2003. – 124 с.
3. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: монографія / О. І. Барановський. – К.: КНТЕУ, 2009. – 317 с.
4. Бардаш С.В. Економічний контроль в Україні: системний підхід : монографія / С.В. Бардаш. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 656 с.
5. Бойкевич О. Р. Передумови та фактори економічної безпеки торговельного підприємства / О. Р. Бойкевич // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2013. – Вип. 2. – С.175-180.
6. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2001. – 1822 с.
7. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 375 с.
8. Вигівська І. М. Організація внутрішнього аудиту операцій застави у суб'єктів її здійснення / І. М. Вигівська, О. С. Грицак // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер. : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. - 2016. - Вип. 2-3. - С. 51-60.
9. Вигівська І. М. Управління ризиками в бухгалтерському обліку. / І.М. Вигівська // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2006. – Вип. 10, ч. II. С. – 23–28.
10. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т. - Київ : КНЕУ, 2004. - 480 с.
11. Войтко С. В. Класифікація ризиків виробничо-комерційної діяльності промислового підприємства / С. В. Войтко, Занора, В. О. // Теоретичні

і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2011. – Вип. 2. – С. 84 – 89.

12. Галань О. А. Методики оцінювання аудиторського ризику: суть, недоліки та заходи їх усунення / О. А. Галань, В. М. Чубай // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. – 2011. – Вип. 21.5. – С. 196–202.

13. Гиниятов Р. Риск и контроль (модель COSO) / Р.Гиниятов // Материали института внутренних аудиторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iiaru.ru/inner_auditor/publication/member_articles/risk_and_control_gniyatov/.

14. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. 2. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.2003 р. // Офіційний вісник України – 2003. – №29. – С. 38..

15. Грабов П.Г. Риски в современном бизнесе / П.Г. Грабов. – Москва: Аланс, 1994. – 341 с.

16. Гранатуров В.М. Ризик підприємницької діяльності. Проблеми аналізу / В. М. Гранатуров, О. Б. Шевчук. – К.: Держ. вид.-інформ. агентство «Зв'язок», 2000. – 173 с.

17. Джеймс К. Ван Хорн Основы финансового менеджмента. Часть 1 / Джеймс К. Ван Хорн, Джон М. Вахович – М.: Книга по Требованию, 2018. – 610 с.

18. Дикань В. Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємств: монографія / В. Л. Дикань, І. Л. Назаренко. – Харків: УкрДАЗТ, 2011. – 412 с.

19. Дмитренко І. Аудит: діагностика безперервності діяльності підприємств : монографія / І. Дмитренко, Т. Белоусова. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2010. – 320 с.

20. Долженков О. Ф. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах: монографія / О. Ф. Долженков, Ж. О. Жуковська, О. М. Головченко. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. – 532 с.

21. Дорош О. Б. Бухгалтерський облік та аудит фінансової діяльності підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук .: 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" / ННЦ "Інститут аграрної економіки". – К., 2011. – 20 с.
22. Дячек С. М. Резерви як інструмент управління ризиками господарської діяльності / С.М. Дячек // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – 2009. – № 4 (50). – С. 238–240.
23. Економіко-статистичне моделювання : навч. посібник / В.П. Кічор, Р.В. Фещур, А.І. Якимів, С.Б. Копитко; за ред. В.П. Кічора. – Льві: Растр-7, 2017. – 350 с.
24. Економічний ризик: методи оцінки та управління : навч. посібник / [Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич та ін.]; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. – 208 с
25. Занора В.О. Ризик-орієнтовне управління виробничо-технологічними витратами машинобудівних підприємств / В.О. Занора // Бізнес-інформ. 2014. –№ 4. – С. 157-161.
26. Засадний Б. А. Ризики системи бухгалтерського обліку в умовах застосування МСФЗ / Б.А. Засадний // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 14 (1). – С. 111–115.
27. Здирко Н.Г. Оцінка ризиків у бізнес середовищі / Н.Г. Здирко, К.В. Гордєєва // Економічні науки. – Серія «Облік і фінанси». – 2010. –Випуск 7 (25). – Ч. 1. – С. 509-508
28. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: навчальний посібник. 2-ге вид., доп. перероб. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
29. Исследование текущего состояния и тенденций развития внутреннего аудита [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iaa_ru.ru/files/documents_open/IIAandPwc_survey_2013.pdf.

30. Каменська Т.О. Внутрішній аудит. Сучасний погляд : монографія / Т.О. Каменська ; Нац. акад. статистики, обліку та аудиту. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2010. – 499 с.
31. Каменська Т.О. Ризики в аудиті та їх оцінка / Т.О. Каменська // Статистика України. – 2012. – Вип. 2. – С. 44-45.
32. Корнеева Т.Ю. Риск-ориентированная система управления промышленными корпоративными структурами в современных условиях хозяйствования / Т.Ю.Корнеева, Е.Ф. Щипанов // Вест. ДГТУ: Экон. наук. – 2010. – Т.10. – № 5(48). – С. 783-792.
33. Костирко Р.О. Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарюючого суб'єкта: методологія та організація : монографія / Р.О. Костирко. – Луганськ : СНУ ім. В.Даля, 2010. – 728 с.
34. Костюк Д. Підсумки року для українського машинобудування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1385902-pidsumki-roku-dlya-ukrayinskogo-mashinobuduvannya>
35. Кривда О.В. Механізм ризик-менеджменту на українських підприємствах та чинники, що його формують / О.В. Кривда // // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". - 2013. - № 10. - С. 268-273.
36. Кулагин О. А. Принятие решений в организациях: учебное пособие / О. А. Кулагин. – Санкт-Петербург: Сентябрь, 2002. – 148 с.
37. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства: монографія / В. В. Лук'янова. – Хмельницький: ПП Ковальський В.В, 2007. – 163 с.
38. Лук'янова В. В. Теоретичні аспекти управління підприємством в умовах невизначеності / В. В. Лук'янова / Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2008. – №6. Т1. – С. 105–108.
39. Любченко Н. Л. Сканування загроз як складова управління стабільністю підприємства / Н. Л. Любченко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – Вип. 4. – С. 227–232.

40. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія / О. М. Ляшенко. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 172 с.
41. Максименко А.Н. Идентификация и отражение в учете экономических ситуаций / А.Н. Максименко // Учет и статистика. – 2008. – № 12. – С. 75–78.
42. Мартиненко В. П. Стратегія життєздатності підприємств промисловості: монографія / В. П. Мартиненко. – Київ: Центр навчальної літератур, 2006. – 372 с.
43. Марцынковский Д.А. Обзор основных аспектов риск-менеджмента / Д.А. Марцынковский // DasManagement. – 2009. – №1(11-12). – С. 54-58.
44. Маслюк В. Л. Бухгалтерський облік в управлінні ризиками інститутів спільного інвестування: теоретичні аспекти / В.Л. Маслюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Випуск 15. – Частина 2. – С. 157–160.
45. Мельник О. О. Система загроз економічної безпеки підприємства / О. О. Мельник // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». – 2011. – Вип. 2. – С. 97–103.
46. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій : Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 23.02.98 №22. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98>.
47. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану підприємств та організацій: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутства підприємств та організацій від 27.06.1997 №81. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0288-97>.
48. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : Наказ Міністерства

економіки України від 19.01.2006 №14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://www.uazakon.com/big/text1518/pg1.htm>.

49. Мігус І. П. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання / І. П. Мігус, С. М. Лаптев – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=821>

50. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. В 3-частинах: Видання 2016-2017 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.apu.com.ua

51. Могущий В.В. Антикризовое управление предпринимательской деятельностью в условиях систематического риска: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: «Экономика и управление» / Санкт-Петербург. – 2004. – 28 с.

52. Мороз О.В. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : монографія / О. В. Мороз, Н. П. Карачина, А.А. Шиян. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 259 с.

53. Мустафа А. Экспорт / импорт. Підсумки 2013 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pricereview.com.ua/window/ReviewView.html?idReview=40>.

54. Новоселов И.В. Основанный на риске внутренний аудит – современное направление развития внутреннего аудита / И.В. Новоселов // Известия ИГЭА. – 2009. – № 4 – С. 38–41.

55. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків: навч. посіб. / Кічор, В. П., Фещур, Р. В., Воробець, С. Й. та Яворська, Н. Р. – Львів: Видавництво «Растр-7», 2012. – 188 с.

56. Олійник О. О. Аудит : навч.-метод. Посіб / О. О. Олійник. — Донецьк : Юго-Восток, 2011. — 179 с.

57. Орлова О. В. Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками факторингової діяльності. / О.В. Орлова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 3 (24). – С. 379–389.

58. Остапенко Л. С. Розвиток механізму антикризового управління на машинобудівних підприємствах: дис. ... к-та екон. наук. : 08.00.04 / Сумський державний університет, Суми, 2012. – 243 с..
59. Пантелєєв В.П. Концепція внутрішньогосподарського контролю діяльності підприємств : методологія, організація, розвиток : дис. ... доктора екон. наук : 08.00.09 / В.П. Пантелєєв. - К., 2009. - 390 с.
60. Панченко І.А. Нові підходи до організації бухгалтерського обліку в умовах впровадження ризик-орієнтованого управління прибутком / І.А. Панченко // Вісник ЖДТУ. - 2012. - № 3 (61). - С. 68-73.
61. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація: монографія / О.А. Петрик. – К.: КНЕУ. 2003. – 260 с.
62. Пилипенко Л. М. Бухгалтерський облік і звітність в управлінні ризиками підприємства / Л.М. Пилипенко // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. – 2015. – № 1. С. 153–160.
63. Погосова М. Ю. Структурно-логічний аналіз поняття «Фінансова безпека підприємства» / М. Ю. Погосова // Наука й економіка. – 2008. –Вип. 3. – С. 258-263.
64. Подольська В. О. Фінансовий аналіз: навч. посібн. / В. О. Подольська, О. В. Яріш. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
65. Пойда-Носик Н. Н.. Ризики і джерела загроз фінансовій безпеці акціонерних товариств у сучасних умовах. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.teologia.org.ua/20110920172/statti/dokladi/riziki-i-djerela-zagroz-finansoviie-bezpeci-akcionernix-tovaristv-u-suchasnix-umovax-172.html
66. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України N 559 від 30.11.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01>
67. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Міністерства фінансів України

та Фонду державного майна України від 26.01.2001 №49/121. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>.

68. Полякова О.Ю. Основні засади формування комплексу моделей управління фінансовими ризиками підприємства / О.Ю. Полякова, Л.А. Гольцяєва // Бізнес-інформ. – 2013. – № 6. – С. 106-110.

69. Полянська А. С. Використання ситуаційного підходу в управлінні розвитком підприємств: монографія / А.С. Полянська. – Івано-Франківськ: ТЗОВ «Видавництво «Акцент», 2011. – 362 с.

70. Прибыткова Г. В. Анализ и оценка рисков предприятий производственной сферы в процессе инвестиционного проектирования // Г. В. Прибыткова / Вестник МГТУ. – 2005. – Т.8, № 2. – С. 300-305.

71. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2258-19/page4..>

72. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України № 2245-III від 18.01.2001 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2245-14>

73. Про основи національної безпеки України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 12.01.2018).

74. Про страхування: Закон України N 85/96-ВР від 15.05.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/page3>

75. Проскуріна Н. М. Розвиток процедур аудиту: теорія та методологія : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / Держ. служба статистики України, Нац. акад. статистики, обліку та аудиту, К. – 2012. – 38 с.

76. Прохорова В. В. економічною безпекою підприємства: монографія / В. В. Прохорова, Ю. В. Прохорова, О. О. Кучеренко. – Харків: УкрДАЗТ, 2010. – 282 с.

77. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: навч. посіб. / Н. Й. Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 273 с.
78. Редько О. Ю. Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 / Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. — К., 2009. – 453 с.
79. Рибалко Л.В. Стандартизація внутрішньогосподарського контролю / Л.В. Рибалко // Облік і фінанси АПК. – 2007. - № 8-10. – С. 141-145.
80. Рогачев А.Ю. Управление рисками предприятия. Опыт фармацевтической компании / А.Ю. Рогачев // Проблемы анализа риска. – 2008. – №4. – С. 30-38.
81. Романенко В. А. Розвиток машинобудування в Україні: системний підхід / В.А. Романенко. – Економіка України. – 2013. – Вип. 10 (623). – С. 56-66.
82. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. Економіка Менеджмент Підприємництво / Є. М. Рудніченко. – 2013. – Вип 25 (I). – С. 188-195.
83. Руш П.А. Интегрированная система управления рисками в строительных организациях: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. екон. наук: 08.00.05. «Экономика и управление» / Санкт-Петербург. – 2009. – 28 с.
84. Державна служба статистики . – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
85. Саха Д. Сектор машинобудування в Україні: стратегічні альтернативи і короткострокові заходи з огляду на припинення торгівлі з Росією / Д. Саха, Д. Джуччі, Д. Науменко, А. Ковальчук. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.beratergruppe-ukraine.de/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/PP_02_2014_ukr.pdf
86. Семенютіна Т. В. Концептуальні основи формування національного стандарту ризик-менеджменту діяльності підприємств в Україні / Т. В.

Семенютіна // Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – № 4. – С.140-144.

87. Сирочук, Н. А. Управління економічним ризиком на підприємствах машинобудування : дис. ... к-та екон. наук. : 08.00.04 / ПВНЗ «Європейський університет», Київ., 2013. – 193 с..

88. Система корпоративного управління в Україні: Отчет о результатах исследования ООО “КМПП-Украина”, проведенного в сотрудничестве с профессиональной ассоциацией корпоративного управления [Електронний ресурс] / – Режим доступу: URL: <https://www.kpmg.com/UA/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/KPMG-Corporate-Governance-Survey-Ukraine-key-learnings.pdf>

89. Словник фондового ринку / [укл. А.Т. Головка та ін.]. – К., 1999. – 288 с.

90. Современный экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. — 6-е изд., перераб. и доп. — М. : ИНФРА-М, 2017. — 512 с.

91. Тэпман Л. Н. Риски в экономике: учеб. пособие для вузов / Л. Н. Тэпман, В. А. Швандар. – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с.

92. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – 283 с.

93. Усач Б. Ф. Організація і методика аудиту : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Б. Ф. Усач, Душко З. О. – К. : УБС НБУ, 2011. – 298 с.

94. Фінансовий словник-довідник : научное издание / Інститут аграрної економіки УААН ; Ред. М. Я. Дем'яненко. - К. : ІАЕ УААН, 2003. - 555 с.

95. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації: монографія / М. І. Флейчук. – Львів: Ахілл, 2008. –363 с.

96. Фоміна О. В. Оцінка ризиків підприємства в системі бухгалтерського обліку / О. В. Фоміна, О. М. Гончаренко // Економічний часопис-XXI. – 2015. № 3–4 (2). С. 67–70.
97. Франчук В. І. Теоретична модель системи забезпечення економічної безпеки акціонерних підприємств / В. І. Франчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2018. – №.2. – С. 155-162.
98. Христиановский В. В. Экономический риск и методы его измерения : монографія / В. В. Христиановский. – Донецк: ДонНУ, 2002. – 412 с.
99. Черноус Г.О. Інформаційне забезпечення проактивного управління / Г.О. Черноус // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 5. – С. 102-114.
100. Шевчук В. О. Аудит : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. О. Шевчук, О. М. Пожарицька, К. С. Сурніна. — Сімф. : Аріал, 2011. – 218 с.
101. Якименко М. В. Бухгалтерський облік формування фінансових результатів в умовах ризик-орієнтованого управління: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. Житомир, 2016. 258 с.
102. Яневич П.В. Управление рисками и использование риск-ориентированного подхода во внутреннем аудите / П.В. Яневич // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2010. – № 1 – С. 46–47.
103. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework - Comprehensive Version. June 2006. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs128.htm>.
104. A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK), 2004. – Режим доступу: URL: <http://www.pmi.org/PMBOK-Guide-and-Standards.aspx>
105. A Risk Management Standard [Електронний ресурс] – Режим доступу: IRM: 2002. URL: http://www.theirm.org/media/886059/ARMS_2002_IRM.pdf.

106. “Risk management – Principles and guidelines. August 2010. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: <http://www.cwd.act.gov.au/act-insurance-authority/risk-management/risk-guidelines>.
107. Bell T. & O’Marrs & F. Solomon. 1997. Auditing Organizations Through a Strategic Systems Lens. The KPMG Business Measurement Process. KPMG LLP.
108. Enterprise Risk Management – Integrated Framework: Executive Summary. September 2004. [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: http://www.coso.org/documents/coso_erm_executivesummary.pdf.
109. Knechel W.R. 2007. The business risk audit: Origins, obstacles and opportunities. *Accounting, Organizations and Society*. 32: 383 – 408..
110. Lemon, W.M. & Tatum, K.W. & Turley, W.S. May 2000. Developments in the Audit Methodologies of Large Accounting Firms. Caxton Hill, Hertford, Great Britain, Stephen Austin & Sons Ltd: 1 – 38.
111. Probabilistic Risk Assessment Procedures Guide for NASA Managers and Practitioners. Washington (USA). 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> URL: <http://www.hq.nasa.gov/office/codeq/doctree/SP20113421.pdf>.
112. Risk in review 2015: Decoding uncertainty, delivering value [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.pwc.com/gx/en/serices/audit-assurance/publications/risk-in-review-2015.html>.
113. Robson K. & Humphrey, C. & Khalifa, R. & Jones, J. 2007. Transforming audit technologies: Business risk audit methodologies and the audit field. *Accounting, Organizations and Society*.